

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

Aydın

www.aydinyol.az

15 oktyabr 2016-cı il № 36 (95) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 30 qəpik

Şuşada
axşamlar
yanar
ulduzlar...

Məcid
Behbudov

»»» səhifə 5

"Hesse kimi
yazıcıları
birnəfəsə
tərcümə etmək
olmaz"

Vilayət
Hacıyev

»»» səhifə 6

Qısa
ömrün
uzun
hekayəti

Səməd
Mərdanov

»»» səhifə 9

Azərbaycan dilinin yeni orfoqrafiya lüğətinə ciddi ehtiyac duyulur...

»»» səhifə 7

Tarixi abidələrimizdəki
memarlıq sirləri

»»» səhifə 10

Əlişir Nəvai və onun ədəbi
xəzinəsinin inciləri

»»» səhifə 11

ANONS

"Xəzər" dünya
ədəbiyyatı jurnalının
yeni sayı çapdan çıxıb

»»» səhifə 3

Cahangir Novruzov
Türkiyədə mükafata
layiq görülüb

»»» səhifə 3

Orfoqrafiya lüğətindən
çıxarılan sözlərin
təsnifatının davamı

»»» səhifə 4

Vətənsiz vətən xaini

»»» səhifə 5

Çağdaş nəsrimizdə
Qarabağ müharibəsi
mövzusu

»»» səhifə 12

Dərinlik həsrəti

»»» səhifə 13

Exnaton – islahatçı firon

»»» səhifə 14

Tutanhamon –
minilliklərdən sonra zühur

»»» səhifə 14

Putin Lermontovu
dissident adlandırdı

»»» səhifə 16

De Niro və
Şvartseneggerin siyasi
mövqeyi

»»» səhifə 16

Stiven Spilberqin
Çinə "yürüşü"

»»» səhifə 16

Metroda kitabxana

»»» səhifə 16

Fransanın Konyak şəhərində Məhsəti Gəncəvinin heykəli ucaldılıb

Əsas məqsədlərindən biri Azərbaycan mədəniyyətinin dünyada geniş təbliği olan Heydər Əliyev Fondu Fransada "Nizami Gəncəvi və Məhsəti Gəncəvi: XII əsrlə XXI əsri birləşdirən ədəbi körpü" adlı layihəsi çərçivəsində bir çox şəhərlərdə tədbirlər təşkil edib. Fondun növbəti tədbiri Fransanın Konyak şəhərində dünya şöhrətli rübablər ustası Məhsəti Gəncəvinin heykəlinin açılış mərasimi olub.

Azərbaycanın Fransadakı səfirliyinin və Heydər Əliyev Fondunun birgə təşkilatçılığı ilə Tovuz və Konyak şəhərlərinin qardaşlaşmasının ilk layihəsi olan Məhsəti Gəncəvinin heykəlinin şəhər mərkəzində, meriyanın bağında ucaldılması burada əsl Azərbaycan mühiti yaradıb.

XII əsrin Azərbaycan intibah mədəniyyətinin zənginləşməsində xüsusi mövqeyi olan söz ustadlarından biri, poetik yaradıcılığı yerli və xarici şərqşünasların diqqət mərkəzində olan və yüksək qiymətləndirilən Məhsəti Gəncəvinin ağ marmərdən hazırlanmış heykəlinin açılış mərasimi Konyak şəhərinin meri Mişel Qurəşanın çıxışı ilə başlayıb.

Konyak şəhərinin meri əvvəlcə ölkəmizlə əlaqələrdən danışdı. O, Konyakın minillik yubileyində Tovuz şəhər nümayəndə heyətinin iştirakını, iki şəhər arasındakı mədəni əlaqələrin getdikcə daha da möhkəmləndiyini qeyd edib. Məhsəti Gəncəvinin abidəsinin və "Oranjeri" zalının açılışının ikitərəfli münasibətlərin zənginləşməsinə xidmət edəcəyini bildirib. "Oranjeri" zalının sərəgilərin təşkil olunmasına, hər iki şəhərin sakinlərinin bir-birinin mədəniyyətini yaxından tanımasına imkan yaradacağını vurğulayıb.

Sonra Azərbaycanın Fransadakı səfiri Elçin Əmirbəyov çıxış edərək ölkəmizin zəngin tarixi, mədəniyyəti, Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun dünyada, xüsusilə də Fransada həyata keçirdiyi layihələr haqqında geniş məlumat verib.

Diplomat Tovuz və Konyak şəhərləri arasında imzalanan qardaşlaşma xartiyasına toxunaraq, ikitərəfli münasibətlərin inkişafında onun rolunun əhəmiyyətini qeyd edib. O, Məhsəti Gəncəvinin hələ XII əsrdə əsərlərində qadınların hüquqlarını və kişi-qadın bərabərliyini müdafiə etdiyini diqqətə çatdırıb. Məhsəti Gəncəvinin əsərlərinin bu gün bir çox dillərə tərcümə olunduğunu və sevilə-sevilə oxunduğunu bildirib.

Məhsəti Gəncəvinin əsərlərinin 900 illiyinin 2013-cü ildə UNESCO-da təntənəli şəkildə qeyd olunduğu, Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Müsluz Yuxarı Elzas Universitetində Məhsəti Gəncəvi adına zalın fəaliyyət göstərdiyi diqqətə çatdırılıb. E.Əmirbəyov Konyakda Azərbaycanın böyük şairəsinin xatirəsinə göstərilən ehtirama görə təşəkkürünü bildirib.

Sonra Konyakın merinin müavini Jan-Fransua Herouard Məhsəti Gəncəvinin yaradıcılığından danışaraq həzin musiqi sədələri altında onun rübablarından bir neçəsini söyləyib.

Tədbir iştirakçıları Məhsəti Gəncəvinin heykəlinin müəllifləri Salhab Məmmədov və Əli İbadullayevə yaratdıqları bu ecazkar əsərə görə təşəkkür ediblər.

Açılış mərasimindən sonra meriyada təşkil olunan kokteyl-də tarzən Rövşən Qurbanovun və kamança ustası Ceyhun Muradovun müşayiəti ilə Gülay Zeynalı muğamlarımızı ifa edib. Tədbir iştirakçıları Azərbaycan muğamlarına valeh olduqlarını bildiriblər.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Elmin Nuri, Nəringül Əliyeva

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. **Sifariş:** 2892

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74.

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının

Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif Azərbaycana rəsmi səfər edib

Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfərə gələn Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif oktyabrın 14-də rəsmi qarşılanma mərasimi olub.

Hər iki ölkənin dövlət bayraqlarının dalğalandığı meydana Pakistanın Baş nazirinin şərafinə fəxri qarovul dəstəsi düzülmüşdü.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə raport verdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərifə qarşıladı.

Fəxri qarovul dəstəsinin rəisi Pakistanın Baş nazirinə raport verdi.

Pakistanın və Azərbaycanın dövlət himnləri səsləndi.

Prezident İlham Əliyev və Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərif fəxri qarovul dəstəsinin qarşısından keçdilər.

Pakistanın Baş naziri Azərbaycan əsgərlərini salamladı.

Azərbaycanın dövlət və hökumət nümayəndələri Baş nazir Məhəmməd Nəvaz Şərifə, Pakistan nümayəndə heyətinin üzvləri Prezident İlham Əliyevə təqdim olundu.

Fəxri qarovul dəstəsi hərbi marşın sədələri altında Azərbaycan Prezidentinin və Pakistanın Baş nazirinin qarşısından keçdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev və Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif rəsmi foto çəkildilər.

Sonra Prezident İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif ilə məhdud tərkibdə görüşü olub.

Daha sonra Prezident İlham Əliyevin Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif ilə geniş tərkibdə danışıqları olub.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev dedi:

- Hörmətli Baş nazir, Hörmətli qonaqlar,

Sizi Azərbaycanda salamlamaq istərdim. Çox şadıq ki, cənab Baş nazir ölkəmizdə rəsmi səfərdədir. Biz ilin əvvəlində Davosda görüşmüşük. Çox yaxşı görüş keçirdik və söhbət apardıq, əməkdaşlığımızın strateji mahiyyətini bir daha vurğuladıq. Bu gün Pakistanın Baş nazirinin rəsmi səfəri ölkələrimiz arasında çox yaxın əməkdaşlığı davam etdirdiyimizi göstərir.

Pakistan bizim üçün ən yaxın dostlardan biridir. Biz müxtəlif sahələrdə əlaqələrimizi inkişaf etdirmək istəyirik. Bizim çox yaxın siyasi əlaqələrimiz var. Biz Baş nazirlə siyasi əməkdaşlığımızın səviyyəsinin çox yüksək olduğunu müzakirə etdik.

Biz iqtisadi əməkdaşlığımızı, investisiya sahəsində əməkdaşlığı genişləndirməli, qarşılıqlı ticarət mübadiləsini inkişaf etdirməli, humanitar məsələlərə çox diqqət yetirməli, çox geniş və səmərəli əməkdaşlıq aparmalıyıq. Biz bütün beynəlxalq məsələlərdə bir-birimizi dəstəkləyirik. Azərbaycan Kəşmirlə bağlı məsələlərdə hər zaman Pakistanı dəstəkləyirik. Pakistan da Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ilə bağlı məsələlərdə hər zaman bizi dəstəkləyir. Biz bütün beynəlxalq təşkilatlarda birlikdəyik. Baş nazirin bugünkü səfəri görülmüş işlərə yenidən nəzər salmaq və gələcək planları müəyyənləşdirmək üçün yaxşı imkandır.

Cənab Baş nazir, səfərinizin xoş keçməsinə arzulayıram. Dəvətimi qəbul edib bu gün Azərbaycana səfər etdiyinizə görə Sizə minnətdaram. Bir daha xoş gəlmisiniz.

***

Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif dedi:

- Cənab Prezident, təşəkkür edirəm.

İlk növbədə, gözəl ölkənizə səfər etməyin bizim üçün şərafət olduğunu demək istərdim. Biz Bakını görməyə çox şadıq. Son 10-15 ildə Bakı belə gözəl bir şəhərə çevrilib. On beş ildən az müddətdə bu işlərin görülməsi çox heyratamizdir. Artıq qeyd etdiyim kimi, mən 1998-ci ildə Bakıda olmuşam. Burada rəsmi səfərdə olmaq şəxsən mənim üçün şərafətdir. Bu gözəl şəhərdə mənə və nümayəndə heyətinin üzvlərinə göstərilən olduqca səmimi münasibətə görə Sizdən minnətdarlığımı qəbul etməyinizi xahiş edirəm. İlk növbədə, icazə verin, 18 oktyabr - milli bayramınız münasibətilə Sizə və Azərbaycan xalqına səmimi təbrikimi və ən xoş arzularımı çatdırıram.

Cənab Prezident, deməliyəm ki, Pakistan xalqı Sizin dahi atanız mərhum Prezident Heydər Əliyevin uzaqgörənliyini, qardaş Azərbaycanın irəliləyişini, inkişafını və Sizin müdrik, mahir rəhbərliyinizi yüksək qiymətləndirir. Son 25 ildə Azərbaycanın əldə etdiyi irəliləyiş diqqətəlayiqdir.

Azərbaycanın inkişafı və uğuru bütün müsəlman ölkələri üçün qürur mənbəyi və bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün idarəçilik nümunəsidir. Deməliyəm ki, biz dünyanın çox təsirlənmişik. Cənab Prezidentə dedim ki, mən dünyada bu qədər təmiz şəhər görməmişəm. Bəlkə də, Bakı kimi təmiz şəhər gördüyümü unutmuşam. Lakin şübhəsiz ki, bu, mənim indiyədək olduğum ən təmiz şəhərlərdən biridir. Şəhərin planlaşdırılması, dünyanın və bu gün gördüyümüz gözəlliklər bizi məftun etdi. Bir daha Sizə təşəkkür edirəm.

Görüşdən sonra Prezident İlham Əliyev və Pakistan İslam Respublikasının Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərif mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər.

Cahangir Novruzov Türkiyədə mükafata layiq görülüb

Azərbaycanın görkəmli teatr və kino aktyoru, rejissor, Əməkdar incəsənət xadimi Cahangir Novruzov Türkiyədə "XVI Direkterarası Seyirci Ödüülləri" teatr mükafatının qalibi olub.

Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsindən AzərTAC-a bildirilib ki, Adana Keçirilən təqdimat mərasimində həmyerlimizə "Tiyatro için emek ödülü" mükafatı təqdim edilib. Adana Çukurova Universiteti Dövlət Konservatoriyasının professoru Cahangir Novruzov bu mükafata Adana teatrının inkişafındakı xidmətlərinə görə layiq görülüb.

Mükafatın "Halk jürisi"nin üzvləri 2015-2016-cı ilin teatr mövsümünün ən yaxşılarını müəyyənləşdiriblər. Münsiflər heyətinin üzvləri Türkiyənin bir çox şəhərlərinin teatrlarında səhnəyə qoyulan tamaşaları izləyərək qalibləri seçiblər.

Qeyd edək ki, 1995-ci ildən Türkiyədə yaşayan Cahangir Novruzov 20 ildir Adana şəhərində, Çukurova Universitetinin Dövlət Konservatoriyasının teatr bölməsində çalışır.

Pakistanın Baş nazirinin xanımı "Sehrlililmələr" qalereyasında olub

Pakistanın Baş naziri Məhəmməd Nəvaz Şərifin Azərbaycana rəsmi səfəri çərçivəsində onun xanımı Kalsum Nəvaz Şərif oktyabrın 14-də "Azərilmə" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətin "Sehrlililmələr" qalereyasında olub.

AzərTAC xəbər verir ki, "Azərilmə"də xanım Kalsum Nəvaz Şərifə Azərbaycan xalqının ən qədim sənətlərindən biri olan xalçaçılıq haqqında məlumat verilib.

Qonaq xalçaçı qızların işini izləyib, orijinal kompozisiyalı xalçaya ilmələrin vurulmasına baxıb.

Xanım Kalsum Nəvaz Şərifə məlumat verilib ki, rəngbərəng ilmələrdən toxunan, zərif, bənzərsiz naxışlarla bəzədilən xalçalar əsrlər boyu dünya miqyasında ulu keçmişimizi, təkrarsız mədəniyyətimizi, milliliyimizi layiqincə təmsil edib. Bakı ilə yanaşı, regionlarda sevləri olan bu müəssisənin məhsulları bir çox ölkələrdə keçirilən satış-sərgilərdə xüsusi mükafatlara layiq görülüb.

"Azərilmə"nin məqsədi Azərbaycan xalça sənətinin ənənələrini dirçəltmək və inkişaf etdirməkdir. Bu, həm istehsal, həm də elmi-tədqiqat müəssisəsidir.

Qonaq toxunan xalçaya ilmə də vurub.

Pakistanın Baş nazirinin xanımı, həmçinin Xalçaçılıq Tədris Mərkəzində olub.

2013-cü ildə yaradılan bu mərkəzdə müxtəlif yaşlı tələbələr xalçaçılığın sirlərinə yiyələnir, sonradan isə "Azərilmə"nin sexində öz biliklərini reallaşıdırırlar. Burada qonaq xatirə kitabına ürək sözlərini yazıb.

Xanım Kalsum Nəvaz Şərif "Azərilmə"nin qədim xalçalar qalereyasına da baş çəkib.

Burada Azərbaycanın bütün klassik xalçaçılıq məktəblərinə - Bakı, Şirvan, Quba, Qazax-Borçalı, Gəncə, Naxçıvan, Qarabağ, Təbriz və İrəvan məktəblərinə aid xalçalar saxlanılır. Bu xalçalar XVIII əsrin əvvəlindən XX əsrin əvvəlinədək olan dövrü əhatə edir.

Pakistanın Baş nazirinin xanımı çay süfrəsinə qonaq olub.

Xanım Kalsum Nəvaz Şərifə xatirə hədiyyəsi təqdim edilib.

"Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının yeni sayı çapdan çıxıb

"Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının növbəti (3/2016) sayı nəşr olunub. Jurnalın bu sayında:

- "Nobel kürsüsü" rubrikasında – Nadin Qordimerin Nobel nitqi və hekayələri;
- "Azərbaycan ədəbiyyatı" rubrikasında Elçinin "Baş" romanının davamı;
- "Hekayə" rubrikasında Şervud Andersonun hekayələri;
- "Poeziya" rubrikasında Nikolay Rubtsovun şeirləri;
- "Memuar" rubrikasında O.F.Yelışev və A.M.Sprintsin "Dahilərin yaradıcılığında şəxsiyyət və xəstəliklər" araşdırma yazısı;
- "Korifeylər" rubrikasında Lion Feyxtvangerin "Toledolu yəhudi qız" romanından parça;
- "Magik roman" rubrikasında Alvaro Kunkeronun "Musiqinin qeydləri" əsəri;
- "Tədqiqat" rubrikasında Nizami Cəfərovun "Lev Qumilyovun "passionarlıq"ı" məqaləsi;
- "Teatr" rubrikasında Valeri İvanov-Taqanskinin "Zəfər və ilgüm" əsərinin davamı;
- "İtaliya nəsr" rubrikasında Alessandro Barikkonun "Budman sindromu" hekayəsi;
- "Səhnə" rubrikasında Semyuel Bekketin "Düyün" pyesi və digər maraqlı yazılar yer alıb.

Bakı Musiqi Akademiyasının kamera orkestri Almaniyada konsert proqramı ilə çıxış edib

Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının (BMA) "Baku Chamber Orchestra" gənclər kamera orkestri Almaniyanın Volfratshausen, Münxen, Fürstentfeldburk şəhərlərində böyük konsert proqramı ilə çıxış edib.

BMA-dan AzərTAC-a bildirilib ki, bu səfər "Baku Chamber Orchestra" və Almaniyanın "Neue Philharmonie München" orkestrlərinin baş dirijoru Fuad İbrahimovun layihəsi əsasında qurulub. Konsertdə Avropa və Azərbaycan bəstəkarlarının əsərləri səsləndirilib.

Qeyd edək ki, Bakı Musiqi Akademiyasının nəzdində yaranmış "Baku Chamber Orchestra" gənclər kamera orkestri 2011-ci ildə fəaliyyətə başlayıb. Orkestr ölkəmizin müxtəlif bölgələrində, mötəbər salonlarında, həmçinin Türkiyə, BƏƏ, İtaliya, Fransa, Yunanıstan, Özbəkistan, Belçika, Almaniya və başqa ölkələrdə konsert proqramları ilə çıxış edib, bir çox mükafatlara layiq görülüb.

Almaniyanın "Neue Philharmonie München" orkestri 10 ildən artıqdır fəaliyyət göstərir və dünyanın bir çox ölkələrində böyük konsertlərlə çıxış edib. Orkestrin heyətinə 14 ölkəni təmsil edən ifaçılar daxildir.

Azərbaycanla Belarusun xoreoqrafiya sahəsində əlaqələri möhkəmlənir

Bakı Xoreoqrafiya Akademiyasının rektoru, professor Timuçin Əfəndiyev belaruslu həmkarlarla yaradıcılıq əməkdaşlığının tənzimlənməsi məqsədilə Belarusda səfərdədir. Oktyabrın 12-də T.Əfəndiyev və Belarus Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rektoru, professor Yuri Bondar tələbə və müəllimlər mübadiləsi, birgə müsabiqələr, elmi konfranslar və digər tədbirlər keçirilməsi barədə müqavilə imzalayıblar.

Professor Timuçin Əfəndiyev AzərTAC-a müsahibəsində bildirib ki, Minskə ikitərəfli tədbirlər çərçivəsində ustad dərsləri təşkil edilib. Bizim nümayəndə heyəti tərəfindən ustad dərslərini məşhur rəqqasə, Azərbaycanın Xalq artisti, "Zirvə" və "Qızıl Dərviş" mükafatları laureatı, prezident təqaüddüsü Kamilla Hüseynova keçirib. Azərbaycan nümayəndə heyətinin Belarusa səfəri davam edir.

Kanadada Azərbaycan mədəniyyəti günü təşkil edilib

Kanadada fəaliyyət göstərən Alberta Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi bu ölkədə ilk dəfə olaraq "Azərbaycan mədəniyyəti günü" tədbirini təşkil edib. Mərkəzdən AzərTAC-a bildiriblər ki, tədbir Alberta əyalətinin Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Azərbaycanın Kanadadakı səfirliyinin dəstəyi ilə keçirilib.

Tədbirdə "Kalqari ulduzları" qrupu Azərbaycanın milli rəqslərini, o cümlədən "Tərəkəmə", "Naxçıvani", "Nəlbəki", "Sarı gəlin" və s. ifa ediblər. Həmçinin Yapon Cəmiyyəti tərəfindən kimononun hazırlanması, yerli "HYMN" qrupunun ifasında canlı musiqi, "Qaya-Kalqari" qrupunun ifasında isə "Bəri gəl" xalq mahnısı təqdim olunub. Soydaşımız Təhminə Rafaela tərəfindən İcərişəhərlə bağlı filmin təqdimatı da olub.

Tədbirdə qonaqlar Azərbaycanın milli şirniyyatlarından, o cümlədən paxlava və şəkərburadan dadıblar.

Alberta əyalətinin mədəniyyət və turizm naziri Rikardo Miranda çıxış edərək belə gözəl tədbirin təşkilinə görə mərkəzin üzvlərinə minnətdarlığını bildirib.

Mərkəzin prezidenti Famil Qarayev Kalqaridə yaşayan azərbaycanlılar adından xatirə hədiyyəsi olaraq üzərində Azərbaycan xalçasının əks olunduğu plaketdən, ölkəmizlə bağlı nəşrlərdən və milli şirniyyatlarımızdan ibarət xonçanı R.Mirandaya təqdim edib.

Artıq neçə aydan bəridir ki, ARNK yanında Tərcümə Mərkəzində "İşlək orfoqrafiya lüğəti" üzərində iş gedir. Məqsəd, hazırda istifadədə olan "Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndə yer almış minlərlə yazılış səhv, qəliz ərəb, fars sözlərinin, mənası və mənbəyi bilinməyən söz və söz birləşmələrinin, müxtəlif şəkildə və hallandırmalarla artırılmış, bəzən iki-üç şəkildə verilmiş ifadələrin, eləcə də sahə lüğətlərinə aid terminlərin, dərman, kimyəvi element adlarının təmizlənməsi, əvəzində milli ədəbi nümunələrdən aranıb tapılmış sözlər daxil edilməklə, işlək, aydın dil vəsaitinin ərsəyə gətirilməsidir. Adıçəkilən kitabdan, orfoqrafiya lüğəti qaydalarına uyşmayan sözlərin təsnifatını nəzərinizə çatdırır, oxucuların, dil və lüğət mütəxəssislərinin fikir və mülahizələrini, irad və təkliflərini gözləyirik. Orfoqrafiya lüğətindən çıxarılan sözlərin təsnifatı 6 fevral 2016-cı il tarixdən (62 sayılı buraxılış) etibarən mütəmadi olaraq "Aydın yol" qəzetində dərc edilir.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

"Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti"ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

Orfoqrafiya lüğətinin tərfi: "Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildiren dil vəsaitidir".

Mənası anlaşılmayan sözlər	Mənası və yazılış qüsurlu sözlər	Dialekt və ara sözləri	İşlənməyən ərəb, fars və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Süni sözlər və söz birləşmələrindən düzəldilən qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
əzələyəbənzərlik əzələyəoxşarlıq fağrılıqolma fəxrlik qondarmaqondaran qotazlaşma qotazlaşmaq qurumlatma qurumlatmaq quşçanaqlı qüvvətəyüksəlmə qüvvətəyüksəltmə şorabənzərlik şorasevən şorasevənlik şou-nağara ştanqadəyən ştanqadəymə ştanqadanqayıtma şükufələnmə şükufələnmək şürutbağlama şüurlu-müqayisəli şüurlu-praktik tabalan tabalma tabutvarılıq taxtabaşı taxtabaşılı taxtadüşən taxtadüşmə taradüşmə tas-tıs teyedən teyetmə təkərli-barmaqlı təkid-xəbərdarlıq təkkəpapaqlılar tələsib-dayanma tələsib-dayanmadan tələsib-dayanmaq tərbiyəxana tərsdemə təyyarəçi-kəşi tilsimxana tingilmə tingilmək tısqırışma tısqırışmaq tısqırma tısqırmaq toğluolma tomatatma topbazlıq toppuzabənzərlik toppuzaoxşarlıq toptikən topuqvarılıq topvarılıq torabənzərlik toraoxşarlıq torbavarılıq torbayabənzərlik	femtokainat gibbs qılıqgöstərən qılıqgöstərmə qılınıcı qırıxqətti qısaağıl qısaağıllı qısadalğaçı qısahəcmli qıvraqçəkili qiymət-nomenklatura qızılboz qızıl-yol qocalıqdayorğalama qocalıqdayorğalayan qomqomlama qopodotrop qranatatançı qranatatançılıq qranşeyn qranulyatorçu qurğuşun-üzvi quşşəkisi quşşəkili tabkəsilmə tabkəsilmə termocüt termorənglilik təbii-arid təbliğət-böhtan tədbirçi tədbirləşmə tədbirləşmək tədqiq-öyrənmə tədrəcilikdənuzaqlaşan tədrəcilikdənuzaqlaşma tədrəciliyəkeçən tədrəciliyəkeçmə tərkidüşmə təyyarəçi-müfəttiş tikişçi-motorçu titrətməölçən titrətməölçmə toxabı traktorlaşdırılma traktorlaşdırılmaq traktorlaşdırma traktorlaşdırmaq traktorlaşma traktorlaşmaq turbobalta türkicə tütr utanıç uzunyunsuz ümumzəhərləyici vaxtamuzd-mükafatlı vaqon-evli vanadal vəhmələnmə vəhmələnmək vəhmələnməmiş	fırıqlıq quşburun şümürlük tası-tısıyatan tası-tısıyatma teylük tənbəlxana tənbursifət tətinmə tətinmək tırtıldama tırtıldamaq tırtıldatma tırtıldatmaq tır-tır toxuşdurma toxuşdurmaq toxuşma toxuşmaq tüpürçəkqabı uçurlanıb- yomalınma zığıldayıb- zarıldama zığıldayıb- zarıldamaq zığılı zığılma zığılma zığlanma zığlanmaq zığlanmış zığlı-zımırqlı zığ-zımır zığ-zımır zığ-zımır zığ-zımır zığ-zımır zımurlama zımurlamaq zımurtlaq zımır zındığınbiri zındığınbi- ri-zındıq zındıq zındıqlıq zındıq-zındıq zırbazır zırmaq zırınınbiri-zır zırınpa zivildəmə zivildəmək zorbazor	fələməng kamali-iftixarla kamali-məmnuniyyətlə kamali-səliqə kamilən kamışit kamorra kamran kamranlıq kamyab kamyablıq kan kantonist kargah kargər kargir karkün karkünlük karsaz karsazlıq kartoçka kartoçkalı kartoçkasız kasti kazib kepi keşəvənd keysu kəbir kəbin kəbinlik kəcmədar kəcnəzər kəcnəzərlik kəcrəftar kəcrəftarlıq kədəravər kədərəngiz kədərəngizlik kəfalət kəfalətnamə kəffarə kələbək kələmat kələpəz kələpəzlik kəmah kəmbəxt kəmcürət kəmetibar kəmetiqad kəmetina kəmədəb kəmərbəstə kəmxərc kəmlitfat kəmin kəminə kəmiştaha kəmməhəl kəmməhəllik kəmrəng kəməşəfət	fillofora fillokser frizer fronda frontal frontinq frontispis fronton fruktan ftalazon ftivazid ftorahidrid ftoramın ftorasənət ftorbenzol ftorhidrokortizon ftor-xlorid ftorid ftorkauçuk ftorlon ftorplast ftorsetamid fuksin fuqato fulleren fullerit fumiqasiya funqisidlər furfurol furtinq geoakustika geoantiklinal geofit (-lər) geofon geohidrodinamik geoid geosinklinal geotermiya geraniol germanium geştaltpsixologiya getinaks getit geytonoqamiya giasint gilbert ginandromorfizm ginekomastiya ginogenez gipsoqrafik gipsometrik gipsometriya gipsotermik gipsotermiya giro giroaqreqat giroazimut girodinamika girofezonans girohorizont girointegrator girokamera girokompas	əyriboyunlu əyriboyunluluq əyriböyür əyriböyürlü əyriböyürlük əyriburunlu əyriçiyinli əyridişli əyriəl əyriəlli əyriəllilik əyrixətli əyrixətlilik əyriqıçlı əyriqol əyriqollu əyripaçalı əyripəncəli əzabçəkən əzazillikmə əzələkəsəsi əzikmə əzik-əzikmə əzikolma əzilib-şişmə əzilib-şişmək əzmkarlıqgöstərmə əzvaylıqetmə əzvayolma fağrılıqetmə fahişəlikmə fahişəolma faksalma faksgöndərmə faktyığan faktyıgma faqotçalma fanerqoyma fanerdəndüzələn fanerdəndüzəlmə farağatdayanma farağatdurma farağatdurmayan farasısınıq fasiləli-axınlı fasiləsizaxan fasiləsizaxma faşədən faşistlikmə fatihəoxuma faydagötürmə faydaverən faydavermə faytonqoşma faytonsürmə fazauyğunlaşdıran fazauyğunlaşdırma fermasaxlama fermasaxlayan fermentlik fermentlilik feyzverən feyzvermə	əyridimdiklik əyriilik-üyrülük əzgilvarı əzicilik əziksiz-üzüksüz əzik-üzüklük əzik-üzüksüz əziyyətlilik əzizlətmə əzizlətmək əzmə-əzmə fabiançı (-lar) fabianizm fabiçi fabiçilik fağırana-fağırana fakslı faksız faqq (-lar) faqotipləşdirmə fantomas farağat-farağat fasonluluq fasonsuz fatihəverən fatimi faydeşin feldfebellik felyetonlu felyetonsuz fenolaoxşar feodalca feodalcasına fəallaşa-fəallaşa fəğanlı fəğansız fəqərəsizlik fəlakətlilik fənalınma fənalınmaq fəəhləndirilmə fəəhləndirilmək fərli-fərli fərlilik fərşlənmə fərşlənmək fərşlətmə fərşlətmək fərşli fərşlilik fərşsiz fərşsizlik fətirli fətirsiz ficili (-lər) fiksajlanma fiksajlanmaq fiksajlaya-fiksajlaya fiqurlululuq filant (zool.) filisterlik

(Davamı gələn sayımızda)

I YAZI

○ ...Şuşanın gəl-gəl deyən vaxtıdır. Hansı şuşalıdan soruşsan ki, "ilin hansı fəslini daha çox sevirən", duruxub qalacaq, mat-məttəl üzünə baxıb deyəcək ki, "bu nə sualdır verirsən, bəyəm Şuşada fəsil var? Orda ilin bütün çağları bir-birinə bənzəyir".
Amma zamanın axarı qarşısında hamı acizdir. Bax elə indi, yay yenicə bitib, payız da hələ soyuq üzünü göstərməyə macal tapmayıb. Təqvim 1905-ci ilin oktyabr ayını göstərsə də, kimsənin tarix sarıdan heç bir narahatlığı yoxdur. Tarixdir də, sayır özü üçün! Hər ötən gün Şuşanın əlçatmaz dağlarının başına toplaşan buludlar kimi necə gəlibsə, eləcə də gedəcək...

İlin bu mövsümündə Cıdır düzünə, İsa bulağına, Şuşa qalasının ən ucqar yerlərinə seyrəngaha çıxanların, quzu kəsib kabab çəkənlərin, əl-ələ tutub yallı gedənlərin, "Çövkən" oynayanların sayı əsla azalmayıb. Saralmış yarpaqlar yellənə-yellənə yerə düşüb xəzəldən xalı döşəyə-nə, ilk qar dənəcikləri də oğrun-oğrun bu xəzəlin üstünə çöküb qış yuxusuna gedənə qədər belə davam edəcək – nağıllar və əfsanələr yaradan bu şəhər ilin bütün çağlarında adamı xoş ovqata, bitib-tükənməz arzulara, bir də sevgiyə səsləyir...

Şuşada kimin səsi yoxdur ki? Şəhərin dolanbac küçələri ilə qışqırışaraq qaçan başaacaq, ayaqyalın, cılız, burnundan su axan uşaqlardan hansını saxlayıb desən "bir ağız oxu", dönüb "Segah" üstə elə yanıqlı oxuyacaq ki, matın-qutun quruyub qalacaq, zalım uşağı, elə bil yüz ilin xanəndəsidir, vurduğu zəngülələr də qəlbini rıqqətə gətirəcək...

Amma o, bir başqa aləmdir! Söhbət tacir Bəbirin şagirdi Məcidə gedir. Gün-günorta olmamış iri boğçasını çiyinə şələləyib düşür Şuşanın canına, bafta, kofta, ipək, çit, daha nə bilim nə satır! Bu qədim şəhərin adamları onu arşınmalçı kimi tanıyırlar. Tək tanımaqla iş bitmir, həm də sevirilər. "Arşın mal alan" deyib sonra da məşhur qəzəlləri elə ürəkdən, məlahətlə oxuyur ki, heç parça almaq istəməyən də ayaq saxlayıb ona yaxınlaşır.

...Şəhərin bazar meydanındakı meydanın artırımında oturub zər atan qoçulardan kimsə nökrə bir neçə şahı verib dedi ki, bunu arşınmalçıya çatdır, qoy gəlib oxusun, bizi feyzyab eləsin. İnsafən, Məcid kimsəni narazı salmır, hamı ilə mehriban davranır, təbəssümü də çöhrəsindən əskik olmur...

Məcid qoçulara yaxınlaşdı, ədəb-ərkanla salam verdi, pul gətirən nökrə ona işarə elədi ki, bəs bəylər buyurub ki, bir ağız oxusun. Məcid oxudu, nə oxudu!

"Vətən bağı" al-əlvandır,

Yox içində xarıbülkül.

Nədən hər yerin əlvandır,

Köksün altı sarı, bülbül!!

Elə yanıqlı səslə oxuyurdu ki, zər atan bəylər əl saxlayıb onu dinləməyə başladılar. "Segah" və "Bayatı" üstündə təsniflər oxuyandan sonra qoçulardan biri soruşdu:

- Kimlərdənsən, ə?

Məcid başını aşağı dikib sakitcə cavab verdi:

- Behbudəli kişinin oğluyam. Atam rəhmətə gedib, - gözləri doldu.

Atası bir müddət Qarabağın Boyat kəndində Mirzəbəy Behbudovun malikanəsində təsərrüfat işlərində çalışmışdı. Onun vəfatından sonra ailənin bütün ağırlığı Məcidin üstünə düşmüşdü. O da gecəni gündüzə qatıb işləyir, qarı-qarı düşüb arşın malı satırdı.

Qoçulardan biri dilləndi:

- Yaxşı səsin var! Vaxt gələr tanınmış xanəndə olarsan.

Digər qoçular da onunla razılaşırdılar. Kimsə yerindən dilləndi:

- Onda qoy birini də oxusun!

Məcid "Şuşa təsnifi"ni böyük məharətlə ifa etdi.

Şuşanın dağları başı dumanlı,

Qırmızı koftalı, yaşıl tumanlı.

Dərdindən ölməyə çoxdur gümanlı,

Ay qız, bu nə qaş-göz, bu nə tel,

Ölərəm dərdindən, onu bil,

Danışmasan da, balam, bari gül.

Bazar meydanında kim vardısı, hamısı meyhananın qarşısına, bu sehirli səsi dinləməyə toplaşmışdı. Məcidin yanıqlı səsi dalğa-dalğa dünyalar qədər sevdiyi qoca Şuşaya yayılırdı. Arşınmalçı hələ onda bilmirdi ki, vaxt gələcək və İngiltərənin məşhur "Qrammofon Records" şirkəti "Şuşa təsnifi"ni Məcid Behbudovun ifasında vala yazdıracaq, val da elə "Şuşa təsnifi" adlanacaq...

Tacir Məcidin qəlbini dərinliklərində bir başqa adam - xanəndə Məcid yaşayırdı. Başa düşürdü ki, tale ona əvəzsiz sərvət verib və bu sərvətdən mütləq yararlanmalıdır.

Mələhətli səsi şəhərin din xadimlərinin də diqqətini çəkmişdi. Məcid Yuxarı Gövhərağa məscidində minacat verməyə dəvət etmişdilər. İndi arasıra musiqi məclislərində və el şənliklərində oxuyur, sənətin çətin, enişli-yoxuşlu cığrıları ilə yavaş-yavaş irəliləyir, adı Şuşa camaatının dilindən düşmürdü. Lakin ailənin dolanışıqı çox çətin idi, arşınmalçılıq onun gündəlik çörək ağacına çevrildiyi üçün bu işdən ayrılı bilmirdi.

...Bu xoş nəfəsli, günəşli payız günü Məcid yenə küçə-küçə, məhəllə-məhəllə düşüb arşın malı satmaqla məşğul idi. Oxuyub müştəri səsləyir, dükandan götürdüyü malları xırd edirdi. Başını qaldıranda gördü ki, səslə-küylü bir imarətin qabağında dayanıb. İstədi dönüb getsin, düşündü ki, birdən avazı ağaların xoşuna gəlməz. Çünki başı çəkmişdi: bir gün başqa mülkün qarşısında oxuyanda onu qovub demişdilər ki, bir də qapımızın ağzında səsinə güc vermə!

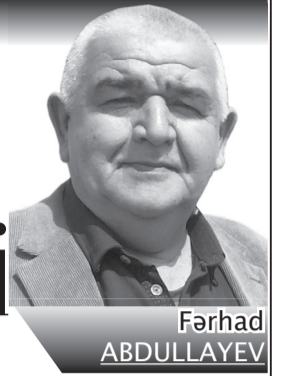
Ancaq arşınmalçının məlahətli sesini bu malikanədə bayaqdan eşitmişdilər və ev sahibəsi qulluqçuya tapşırırmışdı ki, qapını açıb onu içəri dəvət etsin. Xanımın əmrini dərhal yerinə yetirildi və artıq bir neçə dəqiqədən sonra Məcid çiyindəki ağır boğça ilə düz həyətin ortasında dayanmışdı. Elə bil cənnətə düşmüşdü: görünür, ilin fəsilləri bu bağçadan yan keçmişdi, çünki gül-gülü çağırırdı, bülbül bülbülü. Yerə yaraşıqlı xalçalar döşənmişdi, iri hovuzun yanında tovuqşular füsunkar lələklərini açıb təkəbbürlə gəzişirdilər. Qulluqçu ona burda gözləməyi tapşırırdı dedi:

- Bəyin ailəsi toya hazırlaşır, xeyir işləri var, çoxlu da qonaq gəlib. Qızlar paltarlıq parça almaq istəyirlər. İndi xəbər verəyəm, düşərlər həyəyə.

Məcid "baş üstə" deyib gözləməyə başladı. Taleyin onun üçün hazırladığı sürprizdən hələ xəbərsiz idi...

Fərhad SABİROĞLU

Vətənsiz vətən xaini

Fərhad ABDULLAYEV

Ermənistanda həbs edilən müxalifətçi Jirayr Səfilyan həbsxanadan Ermənistan ordusuna ünvanladığı müraciətində Serj Sərkisyanı vətən xaini və satqın adlandırdı.

Bu yaxında ermənilər "Dağlıq Qarabağ Respublikası" adlanan qondarma qurumun 25 illiyini qeyd ediblər. Daha doğrusu, Dağlıq Qarabağın Ermənistan tərəfindən faktiki ilhaqından 25 il keçib.

İrəvanın müxalifət mətbuatı yazır ki, Ermənistan Dağlıq Qarabağ silah gücünə qanunsuz yolla ələ keçirdiyi kimi, Qarabağ ermənilərindən ibarət bir qrup varlı adam da Ermənistanı işğal edib. Qəzet ad çəkməyə də, deyilənlərə görə, bu, Sərkisyanın Qarabağ klanı, yəni qohum-əqrəbasıdır. Onların "müstəqil" adlandırdığı bu "respublika" üzəndən qonşumuza iki prezident "bəxş" edib. İndi də İrəvan erməniləri hər gün onların (yəni Serj və onun quldurlarının) dağlar aşib paytaxta gəldiyi günə lənət yağdırırlar.

Erməni ictimaiyyətində isə "qarabağlılar" (Qarabağ erməniləri) sözü "kriminal-oligarxiya", "inhisarçı dövlət məmurları", "bandalar", "narkotika alverçiləri", klan ortaqları" kimi ifadələrin sinonimi olaraq işlədilir. Amma yubiley tədbirində həm Sərkisyan, həm də Bako Saakyan utanıb-qızarmadan Dağlıq Qarabağın "dövlət kimi formalaşmasının artıq bir fakt" olduğunu deyiblər. Hər iki kriminal rəhbərin çıxışı İrəvanda acı istehza doğurub. Məşhur erməni jurnalisti Vaqram Ağacanyanın dili ilə desək, "Qarabağda "dövlətçilik" anlayışının məhvinə yönəlik kurs götürmüş əsl xunta formalaşdırıb".

...Deyirlər, Serj mifik qəhrəmanlar barədə macara kitablarını oxumağı çox sevdi. Həsəd apardığı personajlardan biri də Kral Arturdur. Serj tez-tez xəyalən özünü Artura bənzədir, hətta bir dəfə kef məclisində deyib ki, dərinəndən araşdırsalar, Loqres krallığının hökmdarı, V-VI əsrlərdə qəsbkar saksları məğlubiyyətə uğradan Arturun erməni əsilli olması da üzə çıxa bilər, çünki adı Arturdur (!!!). Əvvəla, ermənilər bu adı uşaqlarına qoyur, həm də adın ilk iki hərfi bizə doğmadır!

...Şeypurlar səsləndi. Kral Serj atın üstündə zirehli geyimdə, başında dəbilqə, əlində də qılıncı şəhər darvazalarından öz cəngavərləri ilə birlikdə içəri daxil oldu. Amma gözlədiyinə əksinə olaraq, onu alqışlarla, gül-çiçəklə qarşılamadılar. Şəhər camaatı qəm-qüssəyə batmışdı, məzlum-məzlum ona baxırdılar, danışmağa taqətləri də yox idi.

Kral Serj bunu görüb hiddətləndi, cəngavərlərin birindən soruşdu:

- Bu adamlar nədən bizi belə soyuq qarşılayırlar?

- Onlar acıdır, çörək üzünə həsrət qalıblar. Deyirlər, nə qədər Kral Serj hakimiyyətdə olacaq, biz də, balalarımız da çörək və su üzünə həsrət qalacağıq.

- Yəni doğrudan yeməyə heç nələri yoxdur? Bəs mənim qəsb etdiyim torpaqlar necə oldu?

- Onlar deyirlər ki, hökmdar bizə işğal etdiyi torpaqları yedirtmək istəyir, amma torpaqla qarın doymaz axı... Burda yalnız 20-30 ailənin nəinki yaşamaq, hətta firavanlıq içərisində üzmək imkanı var... Yerdə qalanlar acından ölürlər!

Kral Artur qəzəbləndi. Cəngavərləri Dəyirmi masa arxasına toplayıb soruşdu:

- Kimdir o ailələr? Əmr edirəm, başları vurulsun, dar ağacından asılsın!

- Hamısı sizin qohum-əqrəbanızdır, möhtərəm kral!

- Qohumlarınızın dəbdəbəli ev-əşiyi, var-dövləti, xarici banklarda hesabları var! Yerli camaatı zorla köçürdüb torpaqlarını əllərindən alırlar...

- Bəs indi nə istəyirlər?

- Hakimiyyət!

- Verməyəm! Özümə lazımdır!

- Acların arasında biri var, Jirayr Səfilyan, özü də elə səfehlin biridir, sizi Vətən xaini adlandırdı...

Deyirlər, şirin nağılın bu yerində Serji ağlamaq tutur. Yadına düşür ki, doğma şəhərinə ömrü boyu atın üstündə yox, "Jiquli-03" markalı maşınla gəlib-gedib. Sonra da fikirləşir ki, Azərbaycan ordusu onsuz da gətez işğal altında olan torpaqları geri alacaq. Bu zaman Serjin dadına kim çatacaq? Yeyib harınlamış qohumları? Ay-hay! Deməli, Serj olacaq Vətənsiz Vətən xaini!

○ "Aydın yol" qəzetinin "Ən bəyəndiyim tərcüməm" adlı rubrikasının növbəti müsahibi tanınmış tərcüməçi Vilayət Hacıyevdir. O, bizimlə söhbətdə 1990-cı ildə tərcümə etdiyi Herman Hessenin "Yalquzaq" romanı haqqında fikirlərini bölüşdü:

- Vilayət müəllim, siz Remark, Böll kimi realist, bir növ hamuya doğma olan hissələrin yaradıcıları ilə bərabər, Kafka və bu gün əsəri barəsində danışacağımız Herman Hesse kimi mürəkkəb üslublu müəllifləri də tərcümə etmişiniz. Hessenin gizli psixoloji dünyasına qapı açmaq, onun düşüncə şifrələrini çözmək Remark, Böll kimi yazıçıları tərcümə etməklə müqayisədə nə dərəcədə çətindir?

- Haqlısan, Elmin, doğrudan da bunlar başqa-başqa amplualı sənətkarlardır. Remarkın lirik-psixoloji, hissi-emosional ovqatından sonra birdən-birə Hessenin psixoanalizinin dərin qatlarına enmək, fəlsəfi ümumiləşdirmələrinin mahiyyətinə varmaq, daha sonra Kafka burulğusunda çabalamaq, müəmmalarla dolu bir həyatın labirintindən əbəz yerə çıxış yolu axtarmaq o qədər də asan məsələ deyil. Remarkın bədii palitrası üçün səciyyəvi olan estetik qayəni, daha doğrusu, indicə qeyd etdiyimiz xüsusiyyətləri geniş poetik imkanlara malik ana dilimizdə səsləndirmək o qədər də çətin olmadı, çünki bu yazı manerası mənə yad deyildi, necə deyərlər, gözümlə açıb belə "lirik-sentimental" ədəbiyyatın içində böyümüşəm. Böllün də simvolları, eyhamları, haradasa sarkazm səviyyəsinə yüksələn yumoristik-satirik təhkiyə tərzini mənə yad deyildi, çünki istər klassik, istərsə də müasir ədəbiyyatımızda oxşar nümunələr var. İndi haqqında danışdığımız Hesse isə bunların hər üçündən fərqlənir, insanın mənəvi aləmini, əməllərini, öz "Mən"inə və gerçəkliyə münasibətini psixoanalizlə çoxqatlı süzğəcindən keçirəndə, varlıq və yoxluq haqqında fəlsəfi ümumiləşdirmələr aparanda, necə deyərlər, "Kafkalaşır", bəlkə də, ondan bəzər olur, ancaq gənclikdən, məhəbbətdən söz açanda Remarkdan geri qalmır.

Söhbətimizin əsas mövzusu olan "Yalquzaq" da elə parçalar var ki, onlar sanki ayrı-ayrı müəlliflərin qələmindən çıxıb. Bütün əsər boyu belədir - müəllif təhkiyəsində də, obrazların daxili monoloqunda da, dialoqunda da ritm, ahəng tez-tez dəyişir. Sanki Harri Haller obrazının daxili aləmində baş verən təbəddülatlar, mənəvi sarsıntılar, onun, nəhayət, "cismani vahidliyin hələ mənəvi vahidlik olmadığını dərk etməsi" bütün mətnə səpələnir, hərəsi özünə uyğun ovqat və bu ovqatı ifadə edən təsvir vasitəsi, sintaksis yaradır. Elə anlar da olur ki, onların arasındakı "sərhədlər" pozulur, "epistol-yar janr" la "bədiili" qovuşur.

İctimai-fəlsəfi tutumu həcmindən qat-qat çox olan "Yalquzaq" haqqında traktat"ın oxucunu "perikdirməməsi" də bu üslubun xidmətidir. Yoxsa romanı oxumaq mümkün olmazdı. Görünür, Hessenin həm də gözəl şair olması bu qədər "ağır" nəsrin, tam olmasa da, müəyyən qədər "yüngül" poetikasının yaranmasında əsaslı rol oynayıb.

- "Yalquzaq"ın dünya ədəbiyyatındakı yerini bir neçə cümlə ilə necə qiymətləndirərsiniz?

- "Yalquzaq" istər struktur, istərsə də ideya-məzmun cəhətdən dolğun əsərdir,

Vilayət Hacıyev: "Hesse kimi yazıçıları birnəfəsə tərcümə etmək olmaz"

Şərqi-Qərbi fəlsəfi düşüncə tərzini "sonata janrında" birləşdirir. Orada qoyulan problemlər: insan-cəmiyyət, şəxsiyyət-mühit ziddiyyətləri əzəli və əbədi problemlərdir. Bundan əlavə, "Yalquzaq" yadlaşma fenomeni haqqında ən sanballı əsərlərdəndir, qısa fasilələrlə də olsa, doxsan ilə yaxındır ki, həmişə bestsellerlər sırasındadır.

Burada "yadlaşma"nın özü deyil, onu yaranan ictimai-sosial münasibətlər, şəxsiyyət-cəmiyyət ziddiyyətləri, mənəvi təbəddülatlar, sosial-psixoloji amillər ön plana çəkilir. Yəni, Hessenin "yadlaşması", məsələn, Kafkanın "yadlaşması" kimi "hermetik şəkildə protokollaşmır", daha geniş prizmalardan işıqlandırılır, müxtəlif münasibələrdə təhlil olunur.

- Romanın özündən sonra yaranan ədəbiyyata təsiri haqqında danışaq. Əgər "Yalquzaq" olmasaydı, XX əsrin avanqardizmi nəyi itirərdi?

- Bu əsərin özündən sonra yaranan ədəbiyyata təsiri haqqında çox danışmaq olar, konkret misallar da göstərmək olar, ancaq bu, ədəbiyyatşünasların işidir, mən yalnız onu deyə bilərəm ki, romanın ardınca obrazların daxili aləmlərinin dual təsviri xeyli azaldı, onların iç dünyasında gizlənən min cür xislətə marağ artı, traktatda deyildiyi kimi, "şəxsiyyətin vahidliyi" haqqındakı xülyalar dağıldı, hər bir "Mən"ə əlvan bir dünya, balaca bir ulduz kəhkəşanı, biçim, inkişaf, süknət, varislik, imkan kimi baxıldı və buna uyğun olaraq da, xüsusilə nəsrdə epik vüsət genişləndi.

ri saf-çürük etmək lazımdır. Daha daqiq desəm, Hesse, T.Mann kimi yazıçıları birnəfəsə tərcümə etmək olmaz. Məsələn, "Zəfər tağı"nın tərcüməsi üçün mənə bir il qədər vaxt lazım gəldi, ancaq həcmcə ondan xeyli kiçik olan "Yalquzaq"ın üzərində iki ildən çox işləməli oldum.

Bütün bu sadaladığımız faktları cəmləyib bir sual veririk: Yaşadığımız dünyanın "Yalquzaq" a, həqiqətənmi, bu qədər ehtiyacı var?

- "Yalquzaq" istər ideya-məzmun, istərsə də estetik qayə baxımından çoxqatlı, çoxlaylı, çoxşaxəlidir, müxtəlif fəlsəfi konsepsiyaları, düşüncə tərzini özündə ehtiva edir. Yəni hər birimiz burada özümüzə aid olan nəyisə tapa bilərik. Bu qatlardan biri də insanın özünüdərk prosesidir. Daha doğrusu, insanın həm cəmiyyətə, həm də özünə yadlaşmış, bir tərəfdən özündə "insanlıq", digər tərəfdən "canavarlıq" hissələyən, bu ziddiyyətdən çıxış yolunu ancaq intihar etməkdə görünən bir autsayderin öz daxili aləmindəki mürəkkəbliyi dərk edərək "Ölməzliyə" gedən yolu tapmasıdır. Deməli, özünüdərk xilasa gətirib çıxarır. Bayaq sən də dedin ki, Amerikada Hippi hərəkatının bəzi nümayəndələri "Yalquzaq"ı oxuyandan sonra intihar ediblər. Yəqin, onu da bilirən ki, Hötenin "Gənc Verterin iztirabları" romanından sonra da çoxlu gənc intihar etmişdi, hətta buna görə kitaba Fransada rəsmi qadağa qoyulmuşdu. Əlbəttə, Verterə oxşamaq naminə özünə qəsd edənləri başa düşmək olar, çünki söhbət burada nakam məhəbbətdən gedir. Bəs hippilər? Axı onların "oxşadıqları" Harri Haller Sehrli teatrda "özünü tapır", "ölümü qədər qorxduğu güzgüyə baxıb" nifrət etdiyi "həyat adlı oyunun yüz min fiquru ilə oynamağı" öyrənir, yəni xilas olur.

- Roman əsnasında 1974-cü ildə film çəkilib. Əgər izləmişinizsə, film romanla müqayisədə hansı detallara görə güclü, hansı detallara görə zəifdir?

- Sözüün düzü, həmin filmi izləməmişəm və buna da heç təəssüflənmişəm. Axı filmin imkanları epik təsvirin imkanları qədər deyil. İndi təəvvür elə ki, iki il bütün incəliklərini duyub onu ana dilində təzədən yaratmağa çalışdığım hadisələri, psixoloji anları kino sənətinin dar çərçivəsində təzədən yaşayırısan! Axı sən tərcümə eləyəndə yalan-dogru həmin obrazları öz aləmində yaradırsan, o anları yaxşı-pis "yaşayırısan" və həmin filmə, bəlkə, çox şey üst-üstə düşməyəndə, başqa yozumla rastlaşanda ona baxdığına peşman olursan. İnanmıram ki, "Yalquzaq"dan əsər kimi aldığı zövqü filməndə ala bilim.

- Romanı tərcümə etdiyiniz zaman dünyanın "Yalquzaq"dan keçib təmizlənməyə inandınız mı?

- Əlbəttə! Amma tərcümə prosesində bu barədə heç düşünməmişəm və düşünmək iqtidarında da olmamışam. Yalnız işi sona çatdırıb onun mahiyyətini anlayandan sonra inanmışam ki, dünya-insanlar mütləq bu "Yalquzaq"dan keçməlidir. Ancaq dünyanın və insanların bundan sonra təmizlənilmə-təmizlənməyə cəyi sual altındadır...

Elmin NURİ

- Bu cür çoxqatlı romanı ana dilinə çevirəndə nə kimi çətinliklərlə qarşılaşdınız?

- "Yalquzaq" ötən əsrin əvvəllərində Qərbi Avropa ədəbiyyatında yaranan, Almaniyada Hesse və Tomas Mann yaradıcılığında özünün ən yüksək zirvəsinə çatmış "İntellektual roman" janrında yazılıb və mənə bilən, bizdə, ən azı o vaxtlar bu səpkidə əsər yox idi. Sözümdür ki, əsəri çevirməyə başlayanda, mən, bəlkə də, bunun məsuliyyətini yaxşı dərk etməmişdim, ancaq sonradan bəlli oldu ki, Hesse poetikasının incəliklərini duymaq, üstəlik də, onu bu cür üslubun hələ formalaşmadığı bir dildə təzədən canlandırmaq nə qədər çətin imiş. Təəvvür elə ki, o vaxt çox hörmətli "Yazıçı" nəşriyyatında kitabı, özü də tərcümə əsərini, plana saldırmaq nə qədər çətin idi və mənim bəxtim gətirmişdi, Remarkın "Zəfər tağı" tərcüməmdə nəşr olunmuş, özü də pis qarşılanmamışdı. İndi birdən-birə "Yalquzaq"ın tərcüməsi ilə, necə deyərlər, həvəslə başladığım bir işə nöqtə qoyula bilərdi. Əlbəttə, mən nəyisə şişirtmək, "Yalquzaq"ın yaxşı tərcümə olması fikrindən tamamilə uzağam, çünki "mükəmməl tərcümə"yə inanmıram, uzaqbaşı, orijinala "yaxın" və ya "daha yaxın" tərcümədən danışmaq olar. Sadəcə olaraq bir məsələyə münasibət bildirmək istəyirəm: bəziləri uğursuz tərcüməni, yöndəmsiz söz yığımını dilimizin lüğət tərkibinin "kasıblığı" ilə izah etməyə çalışır. Ancaq mən bu romanın tərcüməsi üzərində işləyəndə gördüm ki, dilimiz ən "qəliz" fikri sərrast ifadə etmək qabiliyyətinə malikdir, sadəcə, səbirli olmaq, müxtəlif variantla-

- Amerikada Hippi hərəkatının bəzi nümayəndələri "Yalquzaq"ı oxuyandan sonra intihar ediblər. Belə bir əsəri tərcümə edən zaman sizi heyratə salan, başqa dünyaya aparən nə kimi detallar oldu?

- Məni heyratə salan, ilk növbədə, Hessenin indicə dediyim kimi, üslubi "çevikliyi" oldu. O, sanki insanın iç dünyasının qaranlıqlarına vardığıca, sözüün işığı daha da güclənir, görünməyən künc-bucaq qalmır.

- "Yalquzaq" bəzi məqamlarda sanki roman olduğunu unudub insan ruhunu işığa çevirən, insan "Mən"ini Yerindən Göyə qaldıran sirli musiqiyə çevrilir. Bu səbəbdən romanı "dünyamıza paralel olan dünya adlandırma bilirikmi?

- Yaxşı dedin: insan "Mən"ini Yer altından Göyə qaldıran sirli musiqi. Yəqin oxumuş olarsan, əksər ədəbiyyatşünaslar "Yalquzaq"ın kompozisiyasının sonata janrı üzərində qurulduğunu deyirlər. Mən deyirdim ki, əsər zülmət qaranlıqdan işıqlı göylərə qaldırır, bizi özümüzə işıqlandırır, insanı yalnız arzu edildiyi kimi deyil, olduğu kimi qəbul etməyi öyrədir.

- Romanın şərfinə musiqiçi Arseni Troitski musiqi mükafatı təsis edib. 1970-ci illərin məşhur "Boni M" qrupu mahnılarının birini həmin roman əsasında yazıb. Hətta Rusiyanın "Akvarium" qrupunun mahnılarından biri romanın motivləri əsasında yaradılıb. Məşhur ABŞ rejissorlarından biri filmi ni romandan sitatla başlayır.

Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dili genealoji baxımdan qohum dillər olub, türk xalqları ailəsinin Oğuz qrupuna daxildir. Bu dillərin etnik qohumluğu, qədim ümumtürk dilinin varisləri olması, qrammatik quruluş və əsas lüğət fondlarının müştərəkliyi bəzən belə yanlış təsəvvür yaradır ki, bu iki dil tamamilə eynidir və hər bir azərbaycanlı müasir türkcəni öyrənməyə ehtiyac duymadan bu dildə sərbəst danışsa, türkcədən dilimizə və əksinə, adekvat şifahi və yazılı tərcümə edə bilər. Bu düşüncə Azərbaycan dilinə münasibətdə Türkiyə türklərinə də hakimdir. Halbuki Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dilinin müasir sinxron vəziyyətinin müqayisəli təhlili göstərir ki, həmin dillər arasında fərqlər var. Bu lüğət həmin fərqlərdən bir qisminin – yalançı ekvivalentlərin izahı üçün nəzərdə tutulub.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri doktoru, professor

(Əvvəli ötən saylarımızda)

T

Taassup – fanatizm, mübtəla-
lıq; Taassubun çevrələndiyi öylə
bir muhit ki kimse bana inanmaz
da herkes ona inanır.

Tabak I – boşqab; Çorba tabağı
– dərin boşqab; Çay tabağı – nə-
bəki. Kadın masaya tabak, kaşık
koyuyor.

Tabak II – dabbaq, gön-dəri
emalatçısı; Tabakhane, debbağ-
haneden gelen bir kelimedir ve
deri tabaklanan fabrikaya veri-
len addır

Tabaka – 1. qat, təbəqə; 2. və-
rəq; 3. portsigar; Bir tabaka kağıt
– bir vərəq kağız. Ceviz ağaçla-
rının altına çökebilir, tabakala-
rınızdan birer sigara yakabilir-
siniz.

Taban – 1. elektorat, seçici, si-
yasi partiya tərəfdaşı; 2. ən aşağı,
minimum; Tavan ve taban
fiyatı – Maksimum və minimum
qiymət. Seçimlere az kaldı, parti-
tabanının istekleri daha tespit
edilemedi.

Tabansız – qorxaq, ürəkək, qə-
rarsız, cəsarətsiz. Amma da ta-
bansızmışlar ha. Bir kaçış kaçtı-
lar, hâlâ da kaçıyorlar galiba.

Tablet – planşet (kompüter);
Sınıfdakilere birer tablet dağıtıl-
dı.

Tablo – 1. lövhə, şit; 2. şəkil
(dram əsərində); 3. mənzərə;
4. cədvəl; Çarpım tablosu-
vurma cədvəli; İftihar tablosu – şə-
rəf lövhəsi; Bu oyun, üç perde
beş tablodur.

Taç – aut, yan; Taç atışı – topun
yan cizgidən oyuna daxil edilmə-
si. İkinci yarıda taca çıkan topu
oyuncu oyun alanına dahil edər-
ken kuralı bozdu, sarı kart yedi.

Tahlil – təhlil, analiz; Son tahlil-
də – axır, nəhayət, nəticə etibarilə;
Sen ne karar verirsen ver, her
şey olacağına varır son
tahlilde.

Tahsil – pul
yığma, mə-
daxil, inkas-
sasiya; Pa-
raları tahsil
etmək ve
kasaya ya-
tırmak la-
zım. Azər-
bay-
can dilindəki
təhsil – türkcədə eği-
tim, öyrətim, öyrənmə.

Tahvil – istiqraz, qiymətli
kağız, konversiya; Tahvil, ano-
nim şirkətlərin kaynak bulmaq
amacıyla çıxardıkları, vadesi
bir yıldan uzun borç senetidir.
Azərbaycan dilindəki təhvil –
türkcədə devir teslim.

Takılmək – 1. ilişmək, sataş-
maq; 2. ilişib qalmaq; Yolda bir
arkadaşına takıldı. İstasyon me-
muru onun şehre seyrek indi-
ğini bildiyindən her seferinde
takılır.

Takım – 1. taqım, komanda;
2. qrup, briqada, kollektiv; 3. dəst;
Futbol takımı – futbol komanda-
sı; Aletler takımı – alət dəsti; Sof-
ra (yemek) takımı – yemək servizi
(qab-qacaq dəsti); Milli takım –
yığma komanda. Futbolculardan
biri az önce kırmızı kart görmüş-
tü ve bütün takım hakeme saldır-
makla meşguldü.

Takma – protez, süni; Takma
bacak – protez ayaq; Takma ad –
ləqəb, təxəllüs, ayama. Hepsinin
takma adları vardı.

Takmak – 1. fikrini bir şeyə
(yerə) cəmləşdirmək, toplamaq;
2. birinə borcunu qaytarma-
maq; Takıp takıştırmak – bəzən-
nib-düzənmək; Bir kere bu işe
kafayı takmıştı; Ziya ona yine
yüz lira taktı.

Talep – xahiş, rica; Üslub fərqi-
nə diqqət etməli. Talepte bulun-
maq – xahiş (rica) etmək (tələb
etmək yox!). Avropalıların tale-
plerini kabul edemiyor devlet,
konferans dağılıyor, harp başlı-
yor.

Talip – iddiaçı, iddia edən, tə-
ləb edən; Ayşe kız, okul öğre-
tmenliğine talipti.

Tamam – 1. yaxşı, razıyam, ol-
sun, danışdıq; 2. hazırdır; 3. elə-
dir, düzdür, doğrudur. Tamam,
başka işimiz kalmadı da şimdi
onunla mı uğraşacağız!

Tan – 1. (a uzun tələffüz
edilir) tənə, dedi-qodu,
qeybət, yamanla-
ma; 2. söyüş,
təhqir;

Tan etmək – 1. dalca danış-
maq, qeybət etmək; 2. Tənə et-
mək, yamanlamaq, sözlə təhqir
etmək. Tan eylemen hocalar /
Hatırınız hoş olsun.

Tanıdık – tanış, tanış-biliş, ta-
nış adam; Bu kentte bir tanıdık
yok. Küçük kız, bir tanıdık eda-
sıyla konuşan bu esrarlı adamı
yadırgamadı.

Tanıtmək – annotasiya, təqdi-
mat, prezentasiya. Yeni basılan
kitabı bir tanıtma yazısı ile an-
latmaq ve okurlara tanıtmaq iyi
olurdu.

Tank – sistem, iri rezervuar,
bak, çən; Akaryakıt tankı – ya-
nacaq rezervuarı (çəni). Yıllardır
bahçenin ortasında bir tank du-
ruyor.

Tapma – 1. ibadət, səcdə; 2. kult,
ayın, sitayiş; Bir kişiye tapma-şəx-
siyyətəpərəstlik. Onu sevmə, ona
tapma gayet doğal, çünkü güzel
ve akıllıdır.

Tapmak – 1. səcdə etmək, iba-
dət etmək; 2. birisini və ya bir
şeyi həddindən artıq sevmək,
pərəstlik etmək, məftun olmaq;
Sana tapıyorum desem, inanır
mısın?

Tarafsız – neytral, bitərəf; Ta-
rafsız ülke hiçbir askeri bloğa
üye olmayan devlet demektir.

Taraftar – azarkeş (idmanda);
Taraftarların tüm tezahüratları-
na rağmen takım deplasmanda
yenildi.

Tarama – 1. darəmə, təmizlə-
mə; 2. seçmə; 3. balıq kürüsün-
dən hazırlanan soyuq qəlyanaltı;
Tarama gemisi – minatutan gə-
mi, tralla təchiz edilmiş balıqçı
gəmisini. Tuzlu bademler, fıstıklar,
fındıklar, kızarmış sucuklar, kü-
çük börekler, tarama gibi şeyler-
den çimleniyorum.

Taraz – 1. daraq ağzı (kətan,
yun darayarkən qalan tullantı
ip-sap); 2. tör-töküntü, zir-zibil;
Kumaşın üzerinde taraz vardı ve
tel tel iplik görünüyordu. Azər-
baycan dilindəki
taraz – türk-
cədə den-
ge(li).

Tarazlamək – darəməq (yun,
kətan və s. parça toxuma dəz-
gahından çıxarkən üzərində qal-
an artıq ip-sapını təmizləmək);
Azərbaycan dilindəki tarazla-
maq – türkcədə dengelemek.

Tartı – 1. çəki, çəkmə, ölçü,
ölçmə; 2. tərəzi; Bunun tartısı belli
değil.

Tartışma – müzakirə, mübahisə,
disput; Sakın bu soruyu orda
sorma, bu sonsuz bir tartışma
konusu.

Tartmak – çəkmək, ölçmək (öl-
çü və çəki alətlərində); Al şu çu-
valı, kantarda tart.

Taşlama – epiqram, həcv (ədə-
bi janr), tənqid; Siyasal taşlama
zaman zaman orta oyununun da
bir özelliği olmuştu.

Taşlık – toyuq çinədanı; Dışa-
rıda otlayan tavuk kesilir, taşlı-
ğın içerisi temizlenir ve zarı ay-
rılır.

Tatbikat – hərbi manevrlər,
taktik məşğələlər. Asker birlikle-
ri geniş arazide tatbikat yaptılar.

Tatıl – istirahət, tətil; Yaz tati-
li – yay tətili; Yakında dönmesi
lazım, söməstir tatili sona eriyor.
Azərbaycan dilindəki tətillər (işbu-
raxma) – türkcədə grev.

Tatlı – 1. desert; 2. şirin; Her
türlü yemeğe toz şeker ekledi-
ğinden daima tatlı olurdu biber-
ler. Yemekten sonra sofraya tatlı
ve kahve servisi yapıldı.

Tatsız – xoşagəlməz, pis, iyrənc,
çirkin; Tatsız bir adam – pis adam,
iyrənc adam; İçkiden yana oldum
olası tatsız bir şöhrət olduğu hal-
de son zamanlarda alkole olan ba-
ğımhlığı tavana vurmuş.

Tatsızlık – 1. pis (xoşagəlməz)
hadisə (iş, xəbər); Düşün sahip-
leri erkenden tatsızlık çıkacağını
gördüler, gidip delikanlılara yal-
vardılar.

Tavan – 1. siyasi partiya, təş-
kilat və s. rəhbərliyi (antonimi:
taban); 2. üst limit, dərəcə; Yük-
seköğrenim görmüş bir devlet
memurunun tavanı birinci dere-
cenin dördüncü basama-
ğıdır.

Tavla – nərd, nərd oyunu;
Kahveciden başka üç kişi vardı,
ikisi tavla oynuyordu.

Tavukçuluk – quşçuluq; Üs-
lub fərqi-nə diqqət etməli. Yalnız
toyuq bəsləmək, toyuq və toyuq
əti məhsulları satmaq yox, ümu-
miyyətlə quşçuluq təsərrüfatı ilə
məşğul olmaq deməkdir.

Tayfa – 1. matros; 2. qayıq, gə-
mi heyəti, komandası; Kayıkta
hem ben hem de tayfam uyan-
dık.

Taze – 1. gənc, gözəl qadın;
2. təzə, təzə-tər; Şu köşədə çocu-
ğuyla beraber bir taze oturuyor.

Tazyik – təzyiq, sıxışdırma;
Bütün kanı göğsünü çatlatacaq
bir tazyikle kalbine hücum edi-
yordu. Azərbaycan dilindəki
təzyiq (qan təzyiqi) – türkcədə
tansiyon, atmosfer təzyiqi – ba-
sınç.

Təbliğ(at) – 1. elmi məruzə, te-
zis; 2. bildiriş; Tebliğlər, bilimsel
toplantı tarixinə en geç on gün
kala organizasyon kuruluna ile-
tilmiş olmalıdır.

Təcil – təxir, təxirəsal(ın)ma,
ertələmə; Askerliğini tecil ettir-
mek isteyen yumurcaklar elle-
rinde yoklama kağıdı tutuyor-
lardı. Azərbaycan dilindəki təcili
– türkcədə acil.

Tek – 1. yetər ki; 2. sakit, səs-
siz; Tek durmak (oturmak) – sa-
kit, dinc dayanmaq. Tek yesin de
ne isterse yesin, tek çalışsın da is-
terse arada yaramazlık da etsin.

Tekel – monopoliya, inhisar;
Alkollü içki üretimi devlet teke-
linde mi?

Teklemek – 1. xarab olmaq,
pis işləmək (motor, maşın və s.);
2. tutuqluq (tufəngdə); 3. kəkələ-
mək; 4. aritmiya; Bir an için kal-
binin teklemiş olmasından kork-
tu.

Teklifli – 1. çox ədəbli, ədəb
gözləyən, nəzakətli; 2. sanbal-
lı, hörmətli, görkəmli, mühtüm;
Teklifli misafir – ciddi qonaq.
Teklifli müşteri – sanballı müştə-
ri, hörmətli alıcı. Bu dolabın için-
de, teklifli misafirlərə mahsus
lavanta çiçeği kokan, yumuşak
tüylü Bursa havluları
dururdu.

Teknik
– texnika,
texniki; Harp
tekniği – hər-
bi texnika. Bu
yazılarda Tür-
kiye'nin kalkın-
ması için ilim ve
tekniğin lüzumuna
sık sık işaret edilmiştir.
Azərbaycan dilindəki tex-
nik, texniki işçi – türkcədə
tekniker.

Telesimek – 1. köhnəlmək,
aşınmaq, tiftiklənmək; (paltar və
s.); 2. zəifləmək, haldan düşmək;
Epey telesimiş, yorgunluktan ba-
yılacak duruma gelmişti. Azər-
baycan dilindəki tələsmək – türkcədə
acele etmək.

Telsiz – 1. simsiz; 2. ratsiya,
radio stansiyası; Telsiz dediğimiz
de nihayet sonunda gene tele da-
yanıyor.

Temelli – həmişəlik, daimi;
Banu temelli ailesinin evine ta-
şınmış, kocasını ara sıra ziyarete
gider olmuştu.

Davami gələn sayımızda

Yalançı ekvivalentlər lüğəti

• **nkışafının səslı dövrünə qədəm qoyan Azərbaycan kinosu, zamanın ruhuna, siyasi hakimiyyətin tələblərinə cavab verən ekran əsərlərinin istehsalına janr bölgüsü ilə başladı. Filmlərin təbliğat-təşviqat funksiyası saxlanılmaqla, iki istiqamətdə – müasir və tarixi-inqilabi mövzularda qarşıya qoyulmuş vəzifələrin icrası həyata keçirildi. Tarixi-inqilabi filmlər “sovet hakimiyyətinin keçdiyi çətin və şərəfli yolu”, müasir mövzulara həsr olunmuş lentlər isə “sovet adamının formalaşmasını” əks etdirməli idi. Buna görə də 1936-1940-cı illərdə istehsal edilmiş 7 bədii ekran əsərindən 3-ü tarixi-inqilabi, 4-ü isə müasir mövzuya həsr olunmuşdu. Eyni vəziyyət bütövlükdə sovet kinosuna da xas idi. Rus kinosunda S.Eyzenşteyn, V.Pudovkin, Vasilyev qardaşlarının ekran əsərləri ilə yanaşı, tarixi-inqilabi janrda digər filmlər də çəkiliirdi. Q.Kozintsev və L.Trauberqin (“Maksim haqqında trilogiya”, 1935-1939), A.Zarxi və İ.Xeyfitsin (“Baltik deputatı”, 1936), Y.Dziqanın (“Biz Kronştad-danıq”, 1936), N.Ermlerin (“Böyük vətəndaş”, 1936-1939), S.Yutkeviç, M.Rommun lentləri bütöv bir epoxanın sovet ideologiyası nöqtəyi-nəzərdən bədii mənzərəsini yaratmaq cəhdləri idi. Q.Aleksandrovun “Sirk” (1936), “Volqa-Volqa” (1938), “İşıqlı yol” (1940) komediyaları “sosializm uğrunda mübarizənin gedişində yeni insanın yaranmasına kömək etmək” məqsədi daşıyırdı. Yeni mərhələyə qədəm qoyan Azərbaycan kinosu da eyni vəzifəni həyata keçirməyə məhkum idi.**

Az.FKİ (Azərbaycan Foto-Kino İdarəsi) lap əvvəldən səslı filmlərin lentə alınmasında ÜİDKİ-ni (Ümumittifaq Dövlət Kinematografiya İnstitutu) bitirmiş peşəkar kinematografılardan faydalanmağa başlamışdı. Artıq ilk Azərbaycan peşəkar qadın rejissoru Q.Salamzadə filmlərdə ikinci rejissor kimi iştirak etmiş, şərikli də olsa, birinci ekran işini lentə almışdı. Rejissorlar – S.Mərdanov və V.Nijni, operator F.Novitski sənədlı ekran əsərlərində güclərini sına-mışdılar. V.Nijni ilk addımında uğursuzluğa düşər olsa da, rəhbərlik S.Mərdanov və F.Novitskiyə böyük ümidlər bəsləyirdi. Bununla yanaşı, hələ ÜİDKİ-də təhsilini davam etdirən H.Seyidzadə, Ə.Atakışiyev, N.Bədəlov, H.İsmayılov, H.Uruymaqov Azərbaycan filmlərinə rejissor və operator köməkçiləri, assistentləri kimi cəlb olunurdular.

Şübhəsiz ki, müharibəyə qədərki dövrün peşəkar kinematografılaları arasında Səməd Mərdanov xüsusi seçilirdi. Səməd Haşım oğlu Mərdanov (1911-1939) Tiflisdə ziyalı ailəsində doğulmuşdu. O, məşhur səhnə ustası M.Mərdanovun qardaşı idi. 1925-ci ildən teatr və kinoyla ciddi maraqlanan S.Mərdanov ailələri Bakıya köçəndən sonra ekran sənətinə daha da bağlanmış, 1930-cu ildə Moskva Kino Texnikumunun rejissorluq fakültəsinə daxil olmuş, S.Eyzenşteyn və B.Barnet kimi ekran ustalarının emalatxanalarında təhsil almışdı. O, 1931-ci ildə tammətrajlı “Köçərilər” sənədlı lentini, sonra “Mavi dəniz qoynunda”, “Kəndlilər” filmlərini çəkmişdi.

O, ziyalı ailəsində böyümüş, Ə.Qəmküsar, Ö.F.Nemanzadə, M.Şahtaxtinski, E.Sultanov, Ə.Nərimanov, Ə.Haqverdiyev kimi ziyalıları uşaqlıq vaxtlarından tanımışdı. ÜİDKİ-də oxuduğu illərdə S.Mərdanov müəllimlərindən kinematografin sirlərini ciddi şəkildə öyrənmiş, öz istedadı və qabiliyyəti ilə diqqəti çəkmişdi. O, cəmi 20 yaşında tammətrajlı “Köçərilər” sənədlı lentini (ssenari müəllifi Z.Zakirov, operator B.Pumpyanski) çəkmiş, bu filmdə mənsub olduğu xalqın adət-ənənələrini bütün koloritlə əks etdirə bilmişdi.

Səməd Mərdanov Qısa ömrünün uzun hekayəti

Şəkk-şübhəsiz, səssiz Azərbaycan kinosunun ən diqqətəlayiq ekran əsərlərindən olan həmin film, təəssüf ki, saxlanılmayıb.

Filmdə başlıca məqsəd köçərilərin “partiya və hökumətin göstərdiyi qayğı nəticəsində” oturma həyat yaşaması üçün görülən tədbirlər, yeniliyin köhnəliklə mübarizəsinin əks etdirilməsi olsa da, S.Mərdanov mövzunu poetik üslubda ekrana köçürə bilmişdi. Xalqın adət-ənənələrinə bələd olan, onları öyrənməyə cəhd edən rejissor gərgin yaradıcılıq axtarışları sayəsində köçərilərin həyat və məişətini ekranda canlandırmağa müvəffəq olmuşdu. Təbiətin şıltaqlıqlarına qarşı öz iradələrini bütün çalarları ilə göstərən sadə zəhmət adamlarının kədəri və sevinci, gündəlik qayğıları filmdə əsas xətti təşkil edir.

S.Mərdanov 1935-ci ildə ÜİDKİ-ni bitirib Bakıya qayıdandan sonra C.Məmmədquluzadənin “Ölümlər” pyesini ekranlaşdırmaq arzusu ilə yaşayırdı. 1936-cı ildə artıq gələcək filmin ədəbi ssenarisi üzərində iş gedirdi, o, ssenariçi (güman ki, O.Leonidovla) ilə işləmək üçün bir neçə dəfə Moskvada olmuşdu. Əsərin C.Cabbarlı tərəfindən yazılmış librettosu ilə tanış olan rejissor materialı kinematografin qanunlarına tam cavab verən ssenariyə çevirməyə can atırdı. Lakin arzusunun həyata keçirmək ona qismət olmadı. Həmin il S.Eyzenşteynlə birgə Bakıya mühazirə oxumağa gələn B.Barnetə Az.FKİ rəhbərliyi tərəfindən edilən təklif “Mavi dəniz qoynunda” filminin yaranmasına səbəb oldu.

“Azərfilm”lə “Mejrabpomfilm”in birgə istehsalı olan “Mavi dəniz qoynunda” komediyası tam mənada ilk Azərbaycan səslı (“Almas” filminə yalnız musiqi yazılmışdı, lentin özü səssiz çəkilməmişdi) bədii ekran əsəri idi. Müqaviləyə görə, 30-cu illərin başlanğıcında sovet mühəndisi P.Tager tərəfindən işlənilən hazırlanmış sistem üzrə lentə alınan bu ekran əsəri “Azərfilm”in bazasında, “Mejrabkomfilm”in yaradıcı kollektivlə çəkiliirdi. Filmin ssenari müəllifi K.Mints, quruluşçu-rejissoru B.Barnet, ikinci rejissoru S.Mərdanov, quruluşçu-operatoru M.Kirillov, ikinci operatoru M.Mustafayev, quruluşçu-rəssamı V.Aden, bəstəkarı “Azərfilm” tərəfindən Niyazi, “Mejrabpomfilm” tərəfindən isə S.Pototski, səs operatoru A.Qornşteyn idi. Əsas rolları N.Kryukov (Alyoşa), L.Sverdlin (Yusif), Y.Kuzmina (Mariya), S.Svaşenko (balıqçılıq kolxozunun sədri), M.Əliyev, İ.Əfəndiyev, S.Svaşenko, B.Barnet, V.Satayeva, A.Jukov, A.Dolinin, S.Komarov və başqaları ifa edirdilər.

Sonralar film üzərində iş haqqında belə yazılacaqdı: “...Çəkiliş heyətinə Azərbaycan studiyasının nümayəndələri, ikinci rejissor Səməd Mərdanov (Mərdani), ikinci operator Mirzə Mustafayev, rejissor assistenti Məmməd Əlili daxil idilər. Bu adamlar seçmə idilər: gözəl, təvazökar və işə can yandıran... Düzdür, Mərdanov və Mustafayev üçün bilavasitə yaradıcılıq işi az idi. Çünki onların qarşısında güclü və inadkar fiqurlar: Barnet, Kirilov dururdu.

Bununla belə, onların hər ikisi, xüsusilə Mərdanov ümumi işdə xoş əhval-ruhiyyə yaradırdılar...” (M.Kuşnirov. Boris Barnetin həyatı və filmləri (rusca) Moskva, 1977, səh.138).

Xəzər balıqçılarının həyatından bəhs edən bu kinokomediya “yeni sovet adamının formalaşmasında əməyin, dostluğun və məhəbbətin oynadığı rolu” əks etdirməli idi. Filmin süjeti bəsit sxem üzərində qurulub. Mexanik Alyoşa və onun sadıq dostu Yusif balıq ovu mövsümündə artelə kömək etmək üçün şəhərdən balıqçılıq kolxozuna ezam olunurlar. Onların mindiyi qayıq dənizdə fırtınaya tuş gəlir və iki dost dalğaların qoynunda ölümlə üz-üzə qalır. Balıqçılar tərəfindən xilas edilən Alyoşa və Yusif kolxozda işə başlayır, briqadir Mariyaya vurulurlar. Mariyanın dostlara səmimi münasibəti onların qəlbində qısqıncılıq duyğularının yaranmasına səbəb olur. Lakin balıq ovu zamanı dənizdə boğulan Mariyanı xilas edə bilmədiklərindən dostlar pərişan olurlar. Ov mövsümünün başa çatması münasibətilə nəzərdə tutulan bayram şənliyi yasa dönür. Xəzərin sahilində pəjmürdə halda oturmış Alyoşa və Yusif dalğalarla çarpışan Mariyanı görürlər. Onun xilasının hamının sevincinə səbəb olur. Şəhərə dönmək ərəfəsində hər iki dost ürəyini Mariyaya açıır, lakin qızın sevgilisi var, o uzaqlardadır və Mariya sevgilisinə sadıqdır.

Süjetin sxemi təxminən (finalını nəzərə almasaq) “Məhəbbət oyunu” filmini xatırladır. Burada ideologiyanın və tamaşaçının tələb etdiyi sadəlik, aydınlıq və ide-

yalılıq ön plana çəkilməmiş, dramatik elementlərini üstələmişdir. Əgər iki epizodu –Alyoşa və Yusifin, sonra isə Mariyanın dənizdə batmasını – dramatik kimi qəbul etsək, kinematografik tapıntının bəsitliyi daha aydın görünür. Film əvvəlcədən həyatı, onun tipik təzahürünü əks etdirmək, gülüşlə mühitin və qəhrəmanların xarakterini dərinləşdirmək, faciə ilə komizm elementlərini üzvi şəkildə birləşdirmək yönündə düşünlüb. Rejissor S.Mərdanov lentin ümumi ideyasını belə ifadə edirdi: “Həyat özü komik və dramatik elementlərin bir-biri ilə üzvi bağlı olduğunu sənətkara diqtə edir”.

Filmin pavilyon epizodları Moskvada, natura epizodları isə Bakıda lentə alınırdı. Bununla bağlı mətbuat xəbər verirdi ki, “Məşhur rejissor (B) Barnet (“Şəhər kənarında” filminin rejissoru) və gənc türk rejissoru Səməd Mərdanovun birlikdə çəkdiyi Kaspi dənizi balıqçılarının həyatından alınmış böyük bədii səslı film olan “Ən mavi dənizdə” “Mejrabpomfilm” fabrikində pavilyon işlərini qurtarıb, Bakıya gəlmişdir. Burada şəklin təbiət səhnələri çəkiləcək. Bilgəh sahilində şəklin çəkilməsinə başlanmışdır. Bu şəkli “Azərfilm” “Mejrabpomfilm”lə birlikdə çəkir. Bu, Azərkinonun ilk böyük səslı şəkli olacaq”. (“Ədəbiyyat qəzetəsi”, 1935, 23 aprel).

B.Barnet və S.Mərdanov filmin konfliktlər və təzadlar üzərində qurulmasının zəruriliyini başa düşürdülər. Ona görə də çəkiliş zamanı ssenarinin sxematikliyini ört-basdır etmək üçün epizodlara mümkün dramatik elementləri əlavə edirdilər. Məsələn, B.Barne-tin yazdığına görə, Mariyanın dənizdə batmasından kədərlənən, pəjmürdə halda sahilə oturan Alyoşa və Yusif sudan çıxan Mariyanı görəndə dərhal suya atılmalı idilər. Amma rejissorlar onların əvvəlcə qorxub geri qaçmalarını, sonra isə suya atılmalarını dramatik element kimi epizoda daxil ediblər. Lakin bütün bunlar lentin komik ruhu fonunda kifafət qədər təsirli deyildi. Sənətkarın hər iki istiqamət – komizm və dramatik – üçün hazır olmasını əsas götürən S.Mərdanov isə filmin epizodlarında fəhmni əyani şəkildə nümayiş etdirirdi. Alyoşa və Yusifin xilas edilməsi epizodunda bu, aydın görünür. Balıqçılarının yarımcı halda göyertəyə uzandırdıqları Yusif ona əlin toxunduğunu hiss edəndə bərkədən çıxır: “Qıdıqlama məni!” Barne-tin şahadətinə görə, belə tapıntılar həmişə S.Mərdanov tərəfindən edilirdi. O, bir sıra epizodları müstəqil işləmiş və lentə almışdı.

Baş rolu ifa edən Yelena Kuzmina xatirələrində qeyd edir ki, bir dəfə quruluşçu rejissor Barnet xəstələndiyindən, o, əsas səhnəni Səmədlə məşq etməli olub. “Nə vaxt idi ki, işdən belə zövq almamışdım. Səhnə çox gözəl alınmışdı. Çox təəssüf ki, sonradan filmdə həmin səhnəyə yer tapılmadı”. (İ.Kuzmina. “Xatirlədiklərim barədə”. (rus dilində). Moskva, 1976, səh.229).

**Davamı gələn sayımızda
Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI**

Dahi mütəfəkkir Əlişir Nəvai biri-birindən gözəl, lirik-romantik, realist-tarixi, ədəbi-bədii, fəlsəfi-təsəvvüf və elmi-nəzəri əhəmiyyətə malik ölməz əsərləri ilə dünya klassikləri sırasında özünəməxsus yer tutur. 1907-ci ildə tədqiqatçı Əliağa Həsənzadə baş redaktoru olduğu "Dürlük" dərgisində dərc etdiyi "Təracümi-əhval (məşahir) Əlişir Nəvai" məqaləsində yazırdı: "Əlişir Nəvai - "Əmir Nizaməddin" hücrətin IX əsrinin əlaxirində yetişən cığatay (türk) və əcəm şüərasının məşhurlarındandır. O, yalnız şair olmayıb, həqiqətən, həkim deyiləcək bir zəttir. Özündən əvvəl cığatay şivəsində kimsə o lətafət və mətanətdə əşar yazmadığı kimi, özündən sonra dəxi çox vaxt bu dildə o qədər lətif mənalı əsər yazılmamışdır. Əsərləri qiymətdədir".

1925-ci ildə Firudin bəy Köçərli də "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə dair materiallar" kitabına daxil etdiyi "Əlişir Nəvai" məqaləsini eyni cümlə və fikirlərlə başlayıb. Daha əvvəlki tarixlərdəki - yüzilliklərdəki tədqiqatçılara istinadən yazılmış bu dəyərlərin üstündən 100 ildən çox zaman ötəndən sonra da eyni fikirlər söylənir. Demək, Nəvai ruhunun və qələminin qüdrəti ilə araya-ərsəyə gələn qiymətli əsərlərin şöhrəti, şöləsi əsrlər ötdükcə, daim artıb. Bu, gerçək tarixi faktıdır. "Əgər bu ulu zata övliya desək, o övliyalardan övliyasıdır, mütəfəkkir desək, mütəfəkkirlərin mütəfəkkiridir, şair desək, şairlərin sultanıdır" - Nəvai haqqında deyilən bu sözlər zərb-məsələ dönüb.

Böyük özbək şairi, dilçi-ədəbiyyatşünas, xəttat-bəstəkar, dövlət xadimi Əmir Əlişir Nəvai (Nizaməddin Mir Əlişir, 2 fevral 1441, Herat - 1 yanvar 1501, Herat) öz yaradıcılıq qüdrəti ilə tarixi bir səddi cəsərlə qıraraq türk ədəbi dil inqilabçısı kimi ədəbiyyat tarixində yeni cığır açdı: bütün əsərlərində ustad deyə baş əydiyi dahi Nizaməddin "Xəmsə"sinin təsiri ilə ilk dəfə cığatay türkcəsində "Xəmsə"ni yazdı. Fars dilinin şair dili kimi hökmran olduğu bir vaxtda cığatay türkcəsində yazdığı "Xəmsə"dəki lirik duyğuları, əxlaqi-fəlsəfi görüşləri, əsrarəngiz eşq lövhələri ilə türk dilinin əzəmətinə, gözəlliyinə poetikləşdirdi. Türk ədəbi dilini bəşər ədəbiyyatında uca taxta çıxardı. Bununla kifayətlənməyərək, yəni belə bir ədəbi dil inqilabı dönüşünün elmi-nəzəri əsaslarını "Mühakimət ül-lüğətəyn" əsərində izah etdi, türk dili ilə fars dilinin müqayisəli təhlilini yazaraq, türk dilinin üstünlüklərini sıraladı.

Nəhəng ədəbiyyat meydanına bəxş etdiyi "Xəmsə"sində (1483-1485) topladığı "Heyrət ül-əbrar" ("Möminlərin heyrəti", 1483"), "Fərhad və Şirin" (1484), "Leyli və Məcnun" (1484), "Səbai səyyar" ("Yeddi səyyar", 1484) və "Səddi İskəndər" ("İskəndər divanı", 1485) əsərləri əxlaqi-fəlsəfi dəyəri ilə beş əsrdən artıq zaman keçməsinə baxmayaraq, bu gün də - XXI əsrdə də aktualdır, sevilir, dünya dillərinə tərcümə olunur, nəşr olunur və bütün zamanlarda tədqiqatçıların - ədəbiyyatçıların, dilçilərin, tarixçilərin, filosofların, ilahiyatçıların, coğrafiyaçıların ... diqqət mərkəzindədir.

Nəvaişünasların hesablamalarına görə, "Xəmsə" 52.000 misradan ibarət dastanlar məcmusudur. "Mühakimət ül-lüğətəyn" əsərində şair özü yazır ki, "Xəmsə"ni başdan-ayağa Nizami Gəncəvinin "Beş xəzinə"sinə cavabdır: eyni zamanda, "Heyrət ül-əbrar" Nizaməddin "Sirlər xəzinəsi"ni, "Fərhad və Şirin" Əmir Xosrov Dəhləvinin "Xosrov və Şirin"inə,

"Leyli və Məcnun" Xoca Kırmanın "Gövhərnamə"sinə, "Səbai səyyar" Əşrəf Mərağayinin "Yeddi mələk" və "Səddi İskəndər" isə Əbdürrəhman Caminin "İsgəndər pandnaməsi"inə nəzirdir.

Firdovsinin fars ədəbiyyatı üçün açdığı yeni cığırardan daha qiymətli Nəvai cığatay ədəbiyyatında açıb. Əlişir Nəvai haqqında Özbəkistan dilçilik elminin məşhur alimi, akademik Ləziz Qayumov və ədəbiyyatşünas alim, akademik Əziz Qayumov qardaşlarının atası, məşhur pedaqoq Poladjon Qayumov ötən əsrin əvvəllərində hazırladığı "Təzkireyi Qayumi"nin birinci dəftərində bir çox təzkirələrdən istifadə edib. Bu yazı üzərində çalışarkən, əlavə olaraq bir çox mənbələrdən də əldə etdiyimiz faktları həmin hissədəki indiyə qədər təqdim etmədiyimiz məlumatlarla qarşılaşdırıb diqqətinizə çatdırmaq istədik: dahi şair Əlişir

Nəvainin zadəgan əsilli atası və babası hökumət idarəsində - Teymurilər sarayında xidmət ediblər. Sam Mirzənin təzkirəsində göstəriləndi ki, "Əlişir Nəvainin ata babası Mir Əbu Səid Cəng dəxi Sultan Hüseyinin babası Bayqara Mirzənin birinci əmirilərindən idi. Atası isə Teymurun nəvəsi - Miranşahın oğlu və Səmərqənd hakimi olan Sultan Əbu Səidin (1451-1469, şahlıq dövrü) vəziri olub". Daha sonra Dövlət şahın təzkirəsinə görə, "Şahrühun oğlu və Xorasan hakimi Sultan Əbulqasım Baburun (1451-1457, şahlıq dövrü) ən böyük məmurlarından olub". Bu səbəbdən də Əlişirin ailəsi Teymurilər sülaləsinə yaxın iqamətgahda yaşayırdı və o, teymurilərdən olan Hüseyin Bayqara ilə birinci sinifdə birgə oxumuşdu. Yeri gəlmişkən, Hüseyin Bayqaranın atası ilə Əlişir Nəvainin atası həm də süd qardaşı olub.

Xorasan padşahı Əmir Teymurun böyük oğlu Şahrüh Mirzə 1447-ci ildə vəfat edəndən sonra şahzadələr arasında taxtda varislik təlaşı yaşandı, ölkədə narahatlıq sakitləşmədi. Bu zaman Əlişirin atası bütün ailəsini götürüb İraq istiqamətinə səfər etdi. 1452-ci ildə yenidən Herata qayıdıb gəldilər və Əlişir təhsilinə davam etdi. "Xorasan və Səmərqənddə təhsili-ülum və fənn ilə məşğul olub "Hüsn-xət", "Rəsm", "Musiqi" və "Nəqqəşliq" sənətlərində böyük məharət kəsb etdi", əruz elmini öyrəndi.

Səmərqənddə aldığı təlim-tərbiyə, elm-təhsil Ə.Nəvainin həyatında silinməz izlər qoydu. Ustadı, dövrünün ərəb-fars dilləri üzrə böyük alimi sayılan Xoca Cəlaləddin Feyzulla Əbuleysin köməyi ilə islam hüquqşünaslığı elminə və ərəb dili üzrə elmlərə dərinləndirən yiyələndi. Fövqəladə istedadı, iti zəkası, elmə dərin bağlılığı ilə özünü kəşf edə bildi.

Elə o illərdən yazdığı şeirləri dillərdə dolayırdı. Nəvai şeir yazmağa uşaqılıq illərindən başlamışdı. O, artıq 15 yaşında şair kimi tanınmış, ad-san qazanmışdı.

Türk dilində yazdığı şeirlərinə "Nəvai", fars dilindəki şeirlərinə "Fani" təxəllüsünü seçdi. 1456-cı ildə Xorasan şahı Əbulqasım Baburun sarayında işə qəbul edildi. Bu şah həm də şair idi. Gənc Əlişirin istedadına layiqincə qiymət verirdi. Əbulqasım Baburun sarayında Nəvai iki dil ağası ("Zul-lisənəyi") adını qazandı. O zaman Əlişir Nəvai Məşhəd şəhərində yaşayırdı.

Əbulqasım Baburun sarayında çalışdığı illərdə Nəvai çox gənc idi - 15 yaş vardı. Nə acı ki, saray yaşamı onun gələcəyə baxışlarını dəyişdi, şəxsi həyatından izsiz ötürmədi. "Şah saraylarının qarışıq bir zamanında yetişən şair dəərbəyliyin ən iyrənc və nifrətli mənzərələrini görmüş, tac-taxt mübarizəsinə qalxmış oğulların babalarına qarşı yürüyən vəhşi orduların tac-taxt namınə qurban etməsi, qadınların sürülər kimi əsir aparılması, Şərqi müdhiş baş kəsmək, dara çəkmək, zahər içirmək kimi cəzalarını Əlişir Nəvai dəfələrlə görmüş, nəhayət, olduğu mənəbdən iyrənməyə başlamışdı".

Ə.Nəvai ömür boyu ailə həyatı qurmamışdı. Bəlkə də, saray həyatında - saray hərəmxanalarında qadınlara qarşı əxlaqsızlıqlar, amansızlıqlar onun şair qəlbinin dərinliklərinə enmiş, 6 yaşında anasını itirən bir uşağın ana-qadın meyr-məhbəbbətinə, nəfəsinə doymaması gənclikdə də duyğularının ən zərif yeri olmuşdu. Bəzən sufi dünyagörüşlü, nəqşibəndi təriqəti olmasın onun ailə həyatı qurmasına təsir etdiyini yazırlar. Amma onun bu dünyadan əl çəkəməsi, yəni sufilikə tam qapılması, həyata dərvişənə bağlanması tarixi 1478-ci ilə təsadüf edir. "Ən ali mənəbin və ən böyük iltifatlarının rövnaq və tərəfindən əl çəkib əzlət guşəsinə çəkildi. Yəni ruhani və təsəvvüfi həyata qədəm qoydu. Əlişir dünyadan əl çəkəndə 37 yaşında idi. ... Evlənmək ləzzətindən təmə kəsb və ... zövqi mütaliyəyə həsr etdi". Doğrudur, şairin F.Əttarın "Mən-tiq üt-teyr" əsərinə cavab olaraq yazdığı "Lisən üt-teyr" fəlsəfi didaktik əsərində də şəxsi həyatı ilə bağlı bir çox məqamlar var. Amma unutmayaq ki, bu əsəri şair, ömrünün axırlarına yaxın - 1497-1499-cu illərdə tamamlayıb.

Məlumdur ki, Ə.Nəvaini nəqşibəndi təriqətinə dəvət edən o dövrün məşhur Şeyxülislamı, alimi, şairi kimi ulu bir hörmət-izzətə sahib olan Əbdürrəhman Cami olub. Cami isə ailəli idi, övladları vardı. Hətta məşhur "Baharistan" təzkirəsini oğlu Ziyəəddinə dərslik kitabı kimi yazmışdı. Demək, səbəb bu deyilmiş, həm də qeyd edildiyi kimi, bu zaman Nəvai artıq 37 yaşında idi. O da həqiqətdir ki, Nəvainin zəngin mütaliə mədəniyyəti olub, ta uşaqılığından dini-fəlsəfi kitabları çox oxuyub.

Davamı gələn sayımızda
Almaz ÜLVİ (BİNNƏTOVA)
Filologiya elmləri doktoru

Əlişir Nəvai və onun ədəbi xəzinəsinin inciləri

Nəvainin türbəsinin yanındakı Herat, 2016

Nəvainin qəbri yanındakı Herat, 2016

Yazıcının, şairin silahı sözdür. O söz ki, kəsəri, qüvvəti yenilməzdir. O söz ki, ən uca zirvələri fəth etməyə qadirdir. O söz ki, yeri, məskəni insanların ürəyi və qəlbidir. O söz ki, qılınc kimi iti, polad kimi əyilməzdir. Mühəribədən, qanlı-qadalı döyüşlərdən yazmaq özü də bir hünərdir, sözün qüdrəti ilə, qələmin gücü ilə düşmənlə vuruşmaqdır. Ürəyi Vətən sevgisindən ilhamlanan yazıçı, şair sözü ilə, dəyərli əsərləri ilə torpaq uğrunda vuruşan oğulları döyüşə, intiqama çağırır, qələbəyə ruhlandırır. Yurd uğrunda vuruşan zabit və əsgərlərin vətənpərvərlik hisslərini coşdurur, onlara qol-qanad verib mənəvi dəstək olur.

İllərdir ki, Qarabağ düşmən tapdağındadır. Yurd-yuvasından didərgin düşmüş qaçqınlar bu acı taleyi ilə barışa bilmir, Vətən, yurd həsrətinin yükünü bir Allah bilir, hansı acılarla daşıyırlar. Bütün bu ağrı-acılar izsiz, soraqsız itib-batmamalıdır. Həm tarix dərsliklərinə yazılıb qalmalı, həm də bədii əsərlərə köçürülüb gələcək oxuculara çatdırılmalıdır.

Qarabağ mühəribəsinin nəsrimizdə, bütövlükdə ədəbiyyatımızda bədii əksini tapması hamımızı düşündürür. Fikirləşsən ki, mühəribə həqiqətlərini qələmə almaq, bədii əsərlərin yaddaşına köçürüb ədəbiyyata gətirmək kimi məsuliyyətli bir missiya hansı yazarların üzərinə düşəcək? Belə ağrı-acılı mövzuya çiyin verəcək yaradıcı insanlar kimlər olacaq?

Mühəribə mövzusunda söz açan bəzi yazıçı və şairlər hər şeyin zamana ehtiyacı olduğunu bildirirlər. Ən yaxşı əsərlərin mühəribə başa çatandan illər sonra yaranacağını qeyd edirlər. Bu fikrə hörmətlə yanaşmaq olar.

Amma hər şeyi də zamanın öhdəsinə buraxıb əllərimizi üst-üstə qoyub oturmağı, yaqın ki, gələcək nəsillər bizə bağışlamaz.

Ədəbiyyatşünas-alim Nizami Cəfərovun fikri tam əksinədir. Alimin, tanınmış nasir Aqil Abbasın "Dolu" romanına yazdığı ön sözdə bu sətirləri oxuyuruq: "...Mühəribə ədəbiyyatı mütləq mühəribə dövründə yazılıb, yaradılmalıdır. Bu, məsələyə mənim klassik baxışımdır. Mühəribədən sonrakı ədəbiyyat isə artıq mühəribənin ümumi kontekstinin əsasında düşünən, onun nəticələrinə söykənən ədəbiyyatdır və burada ədəbiyyat artıq ümumi formada götürülür..."

Mühəribə ədəbiyyatını bizim yazıçı və şairlərin əvəzindən kiminsə yazıb-yaradacağını düşünmək də sadəlövhlik olardı. Yaradıcı qüvvələr bütün imkanlardan istifadə edib bu vacib sahəyə təkan verməli, mühəribə mövzusunda ədəbiyyatımıza – nəsrimizə və poeziyamıza gətirmək üçün səmərəli işlər görməlidir. Ən azı, görəcəyimiz işlərin istiqaməti, keçəcəyimiz yolların səmti dəqiq müəyyənləşdirilməlidir.

Bu sətirləri yaza-yaza yerinə düşdüyündən, cəbhə bölgəsinə ezamiyyətlərimin birində Tağı adlı zabitlə olan söhbətimi xatırladım. Görüşümüz zamanı o, ermənilərin torpaqlarımızı işğal etməsindən, yurd yerlərimizin hələ də düşmən tapdağı altında qalmasından, atəşkəs rejiminin davam etməsindən ürək ağrısı ilə danışdı: "Qarabağ mühəribəsinin da yandırmış atəşkəs rejiminin ləğv olunmasının tərəfdarıyam."

İstəyirəm, torpaqlarımızın azadlığı uğrunda mühəribə lap elə günü bu gün başlasın," - dedi. "Niyə" sini soruşanda cavabı belə oldu:

"Artıq yaşa doluram, yavaş-yavaş təqaüd yaşım çatır. Yaxın vaxtlarda ordu sıralarından tərxis olunacam. İllərdir işğaldakı ərazilərimizin sülh yolu ilə azad olunması üçün beynəlxalq vəsiqələrin dəstəyi ilə Ermənistanla danışıqlar aparılır. Hələlik, heç bir irəliləyişin olmaması göz qabağındadır. Danışıqlar prosesinin gedişindən belə nəticə çıxarmaq olar ki, ermənilər mühəribə ilə, döyüşlə işğal etdikləri Azərbaycan torpaqlarını danışıqlar yolu ilə qaytarmayacaq. Mühəribənin məndən övladlarıma keçməsinə istəmirəm. Qarabağı düşmən tapdağında qoyub cəbhə bölgəsinə necə tərək edəcəm, geri hansı üzlə dönəcəm? Ona görə mühəribənin başlanması təəffürləyəm. İstəyirəm ki, sülh danışıqları yolu ilə qaytarılmayan torpaqlarımızı azad etmək üçün silaha əl atıb düşməni məhv edək. Mühəribədən sağ çıxsam, bax onda övladlarımin yanına alınaq, başuca qayıdıb sevinclə, böyük ürəklə "torpaqlarımızı azad etdik" - deyərəm."

Bu mövqedən yanaşsaq, Qarabağ mühəribəsi haqqında ən mükəmməl əsərləri bugünün qələm sahibləri yazmalıdır. Çünki zaman keçdikcə hər şey unudulur, hadisələrin istiliyi öləyir, hərərəti azalır. Ona görə də mühəribə haqqında ən yaxşı əsərləri istə-isti yazmaq bugünkü yazarların çiyinlərinə düşür.

Uzun illərdir Qarabağ mühəribəsinin ağrı-acılarını yaşayırdıq. Atəşkəs rejimi hökm sürsə də, cəbhədə güllə səsləri kəsilmir, tez-tez mövqə döyüşləri gedir.

Əllər iriçaplı silahların tətiyini sıxır. Ara-sıra baş verən atışmalarda, qısamüddətli döyüşlərdə düşmən susdurulub geri oturdulur. Bu qanlı savaşlarda itkilərimiz də olur. Sağalmamış, qaysaq bağlamamış yaralarımızdan yenə də qan sızır. Aradan illər keçsə də, mühəribə evimizin kəndərindən uzağa getməyib. Düşmən silahlarını üstümüzə tuşlayıb, barmaqlar hər an tətiyi sıxmağa hazırdır. Dörd gün davam edən uğurlu aprel döyüşləri bir daha göstərdi ki, atəşkəs çox kövrəkdir. İstənilən an mühəribə başlaya bilər.

Qarabağ mühəribəsindən bəhs edən yeni-yeni əsərlər yazılsa, ədəbiyyatımız da zənginləşər, oxucunun da ürəyi rahatlıq tapar. Böyükdə olan nəsillər də bu bədii əsərləri oxuyub mühəribənin tarixini öyrənər, dostunu, düşməni bir-birindən ayırar. Qarabağ mühəribəsi mövzusunda yazmaq üçün elə bir düstur yoxdur ki, onu tətbiq edib, qısa zamanda asanlıqla əsərlər yazıb ortalığa qoyasan. Bu, hər kəsin mövzuya fərdi yanaşmasından, hadisələri işıqlandırmaq qabiliyyəti və istedadının hansı səviyyədə olmasından asılıdır. Mühəribə ədəbiyyatının sifarişlə, xahişlə yazılması da mümkün deyil. Gərək bu mövzu yazarın ürəyindən süzülüb gəlsin, qəlbini hərərətləndirib içini tərpətsin.

Mənə elə gəlir ki, mühəribə mövzusunda əsər yazmaq fikrinə düşən qələm adamı qollarını çırmayıb işə başlamazdan əvvəl bu sahəni yaxşı-yaxşı öyrənsə, yəni sənəqlərdə olsa, vuruşan, döyüşən hərbcilərlə görüşsə, yaqın ki, bunun bəhrəsini də görər. Bu məqamda görkəmli ingilis şərqşünası Uilyam Consun fikrini xatırlatmaq yerinə düşərdi: "Şərq xalqlarından yalnız Şərqdə olan, Şərq xalqlarının milli xüsusiyyətlərini, ayrı-ayrı xalqların dilini bilən adam yazmalıdır". Qarabağ mühəribəsindən yazmaq istəyən müəlliflərə də bu fikri şamil edib belə demək olar ki, bu mövzuya köklənən müəlliflər hər həyatını, döyüş sənətini az-çox öyrənsələr, qələmlərindən çıxan əsərlər reallığı əks etdirər, oxucu məhəbbəti qazanar.

"Mənim hekayəmin qəhrəmanı bütün qəlbimlə sevdiyim, bütün gözəlliyi ilə göstərməyə çalışdığım və həmişə də gözəl olan həqiqətdir".

Bu fikirlər isə böyük rus yazıçısı L.Tolstoyun qələmindən çıxıb. Doğrudan da, həqiqəti və reallığı yazmaqdan düzgün yol yoxdur. İstər mühəribə mövzusu olsun, istərsə də digərləri.

Mühəribə mövzusunda ədəbiyyata gətirib, gənc nəsildə bu sahəyə maraq oyatmaq üçün bəzi vacib addımların atılması yalnız işin xeyrinə olardı. Təklif kimi deyim ki, bu mövzuda mütləq yaradıcılıq müsabiqələrinin keçirilməsi olduqca zəruridir. Müxtəlif müsabiqələr təşkil olunsa da, nədənsə "Çağdaş nəsrimizdə Qarabağ mühəribəsi" mövzusu yada düşmür. Belə müsabiqələr keçirilsə, yaqın ki, yazarlar bacarıqlarını sınaq, nəzərlər neçə illərdən bəri içimizi sızladan Qarabağ mühəribəsinə daha çox yönələr. Araşdırmalar aparılır, üstünü toz örtmüş sənədlər vərəqlənər, ot basmış cığırlarda yeni izlər açılır. İndiyə qədər kölgədə qalmış hadisələr çözümlər, mühəribə iştirakçıları canlı-canlı danışar. Yaqın ki, sonda da ortaya reallığı əks etdirən dəyərli əsərlər çıxar.

Mühəribə mövzusunda yazılmış bədii əsərlərin dövlət vəsaiti hesabına çap olunması da bu sahədə qazanılacaq uğurlara güclü təkan verərdi. Bu məsələdə doğma qonşumuz olan Türkiyənin təcrübəsindən yararlanmaq olar. Bir neçə il əvvəl Azərbaycan-Türkiyə birgə hərbi təlimləri keçirilirdi. Bu mühim tədbirdə iştirak edən dost ölkənin zabitinə Qarabağ mühəribəsindən bəhs edən yenidən nəşr olunmuş kitabımı hədiyyə etdim. Zabit kitabı vərəqləyəndən sonra təkcə məzmunu ilə deyil, həm də ona çəkilən xərclə maraqlandı. Bildirdim ki, kitabı şəxsi vəsaitimlə çap etdirmişəm.

Zabit dedi ki, bizim orduda mühəribədən, döyüşdən bəhs edən bədii əsərlərə böyük önəm verilir. Əgər ordumuzun hər hansı bir zabiti mühəribə mövzusunda kitab yazarsa, komandanlıq pul verib materialı ondan alar və dövlət vəsaiti hesabına nəşr etdirib şəxsi heyət arasında yayar. Düşünürəm ki, sınaqlardan çıxmış belə təcrübədən yararlanmaq yalnız işimizin xeyrinə olardı.

Bundan başqa, yaradıcı adamlarla mühəribə iştirakçıların görüşləri təşkil olunarsa, bu, böyük maraq kəsb edərdə və qələmə yatan əsərlərə mövzu verər. Bu ideyalar həyata vəsiqə alarsa, yazarlar üçün yeni yaradıcılıq qapıları açılar, mühəribə ədəbiyyatının yeni səhifələri yazılar.

Vahid
MƏHƏRRƏMOV

Çağdaş nəsrimizdə Qarabağ mühəribəsi mövzusu

"Düzgün yazmaq üçün fikirləşməyi öyrənmək lazımdır" F.Horatsi

Patrik ZÜSKİND
(Fransa)

Yaxşı rəssam olan ştutqartlı gənc qadının ilk sərgisində heç bir pis niyyəti olmayan, sadəcə, onu ürəkləndirmək istəyən bir tənqidçi dedi:

- İstedadla, zövqlə işləmişiz, amma hələ sizdə dərinlik çatışmır.

Cavan qadın tənqidçinin nəyi nəzərdə tutduğunu bilmədi, tezliklə onun iradını unutdu. Amma bir gün sonra qəzetdə elə həmin tənqidçinin resenziyası çap olundu. Məqalədə deyilirdi: "Gənc rəssam çox istedadlıdır, əsərləri də ilk baxışdan kifayət qədər cəlbedicidir, amma, təəssüf ki, o əsərlərdə dərinlik çatışmır". Belə olanda gənc qadın düşüncələrə daldı. O, öz rəsmlərinə yenidən diqqətlə nəzər yetirməyə, köhnə qovluqlarda eşələnməyə başladı.

Qadın bütün rəsmlərinə, indiki məqamda çəkdiklərinə təzədən baxdı. Sonra tuş bankalarının ağzını bağladı, peroları sildi, təmiz hava almağa çıxdı.

Həmin axşam onu qonaq dəvət etmişdilər. Adamlar, deyəsən, tənqidçinin dediklərini əzbərləmişdilər, yeri gəldi-gəlmədi, rəssamın böyük istedadından, onun tablolarının dərhal gözə dəyən cazibəsindən danışırdılar. Amma gənc qadın arxa plandakı pıçıltıya, arxası ona sarı duranlara diqqətlə qulaq assaydı, bu sözləri də ayırd eləyirdi:

- Onda dərinlik yoxdur. Bax, məsələ bundadır. İstedadı olmağına var, amma dərinliyi, təəsüf ki, yoxdur.

Bütün sonrakı həftəni gənc qadın heç bir şey çəkmədi. O, dinməzəcə çarpayısında oturub özü barədə düşüncələrə dalmışdı. Başında dərin sualtı burulğan kimi, bütün başqa fikirlərini udan bir fikir ondan əl çəkmədən fırlanırdı: "Məndə niyə dərinlik yoxdur?"

İkinci həftə qadın təzədən çəkməyə cəhd elədi, amma yəndəmsiz cizgilərdən başqa, bir şey alınmadı. Bəzən, hətta xırda cizgini də çəkə bilmirdi. Onda ağıllamağa başlayıb qışqırdı:

- Bəli, düzdür, məndə dərinlik yoxdur!

Üçüncü həftə incəsənətə dair cildləri nəzərdən keçirməyə, başqa rəssamların əsərlərini öyrənməyə, cidd-cəhdlə qalereyalara, muzeylərə getməyə başladı.

O, təsviri sənətin nəzəriyyəsinə dair kitabları da oxumağa başladı. Kitab mağazasına gedib satıcıdan rəflərində olan ən dərin mənalı kitabı soruşdu və tanımadığı Vitgenşteynin əsərini aldı, amma ondan heç cür bir şey anlaya bilmədi.

Şəhər muzeyindəki "Avropa rəssamının 500 illiyi" sərgisində o, bədii tərbiyə müəlliminin zallarda gəzdirdiyi sinif uşaqlarına qoşuldu. Gözlənilmədən Leonardo da Vinçinin rəsmlərindən birinin qabağında irəli çıxıb soruşdu:

- Bağışlayın, mənə deyə bilərsinizmi, bu rəsmə dərinlik var, ya yox?

Müəllim istehzayla gülüb dedi:

- Hörmətli xanım, əgər mənimlə zarafat eləmək istəyirsinizsə, səhər tezdən qalxmalısınız.

Uşaqlar da ürəkdən qəhqəhə çəkib güldülər. Gənc qadın əvə gedib acı-acı ağladı.

Həmin vaxtdan gənc qadın get-gedə daha da qəribə olurdu. O öz emalatxanasından, demək olar, çıxmırdı, amma bununla belə, işləyə bilmirdi. Gümrah qalmaq üçün həblərdən istifadə eləyirdi, amma gümrahlığın ona nədən ötrü lazım olduğunu bilmirdi. Yorulanda öz stulundaca yatırdı, çünki çarpayıya uzanmağa qorxurdu. O həm də içməyə başladı, bütün gecəni də işığı yanıq qoyurdu. Qadın daha şəkil çəkmirdi. Berlindən biri zəng vurub onun üçün bir neçə eskiz çəkməyi xahiş eləyəndə qışqırdı:

- Məni rahat buraxın! Məndə dərinlik yoxdur!

Aradabir plastilindən nəşə düzəldirdi, amma bunlar qeyri-müəyyən, mənasız şeylər idi. O, yalnız barmaqlarının ucunu plastilinə batırır, ya da ondan xırda küreciklər düzəldirdi. Zahiri görkəmi get-gedə pintləşirdi. Daha geyiminə də fikir vermir, mənzilini yığıdırmırdı.

Qadının dostları narahat oldular. Onlar deyirdilər: "Ona kömək eləmək lazımdı, indi böhran zolağına düşüb. Bu böhran ya şəxsi, ya yaradıcılıq, ya da maliyyə böhranıdır."

(Hekayə)

Birinci halda bizlik heç nə yoxdu, ikinci halda böhrandan özü çıxmalıdı, üçüncü halda biz onun üçün vəsait yığılmasını təşkil eləyə bilərik, amma bu, şübhəsiz, onun xoşuna gəlməyəcək.

Beləliklə, dostları onu nahara, yaxud ziyafətlərə dəvət etməyə başladılar. Qadın hər dəfə işlərinin başından aşdığını bəhanə gətirib imtina eləyirdi. Yenə işləmirdi, yalnız otağında oturur, gözlərini yerə dikir, plastilini əzişdirirdi.

Bir dəfə qadın öz-özlüyündə elə ümidsizliyə qapılmışdı ki, nəhayət, bir dəvəti qəbul elədi. Xoşuna gələn bir cavan oğlan idi. Sonra oğlan məlum məqsədlə yanında qalmaq üçün onu evə aparmaq istədi. Qadın dedi, şübhəsiz, bunu eləyə bilər, çünki oğlan xoşuna gəlir; amma, oğlan onda dərinliyin çatışmadığına hazır olmalıdı. Cavan oğlan bunu eşidib öz niyyətindən əl çəkmək qərarına gəldi. Bir vaxtlar çox yaxşı rəsm çəkən cavan qadın indi günlərlə yox, saatlarla süqut eləyirdi. O, daha heç yerə çıxmırdı, daha heç kəsi qəbul eləməirdi, hərəkətsizlikdən kökəlmişdi, alkoqoldan, həblərdən qeyri-adi sürətlə qocalırdı. Mənzili çürüməyə başlamışdı, özündən kif iyi gəlirdi.

Bir vaxtlar ona otuz min marka miras qalmışdı. Həmin pula üç il yaşadı. Bir dəfə Neapola səyahət elədi, necə səyahət elədiyini kimsəyə məlum deyil.

Pul tükəndə qadın bütün rəsmlərini doğram-doğram etdi, televiziya qülləsinə qalxıb 139 metr hündürlükdən aşağı atıldı. Amma həmin gün güclü külək əsdiyindən, qüllənin dibindəki asfalt meydançaya düşmədi, külək onu çəltik tarlasından keçirib meşənin lap kənarına apardı və küknar ağaclarının başına atdı. Buna baxmayaraq, qadın dərhal keçindi.

Bulvar mətbuatı həmin hadisəni minnətdarlıqla qamardı.

Bu cür ölüm, uçuşun maraqlı trayektoriyası, söhbətin bir vaxtlar böyük ümidlər verən, üstəlik, yaraşıqlı görkəmi olan rəssam qadın barədə getməsi - bütün bunlar yüksək məlumat dəyərliliyinə maliki idi. Onun mənzili elə faciəli vəziyyətdəydi ki, fotoqraflar orada hətta bədii fotolar da çəkə bildilər: minlərlə boş şüşə, hər yerdə dağınıqları, cırıq-cırıq edilmiş tablolar, divarlarda plastilin yumruqları, hətta küncərdə çürüntülər. Qəzetlər daha bir qoşa səhifə verdilər, üçüncü səhifədə yeni məlumat dərc elədilər.

Ədəbiyyat əlavəsində əvvəl xatırladığımız tənqidçinin qeydləri yerləşdirilmişdi. Həmin qeydlərdə o, cavan qadının bu cür dəhşətli üsulla intihar eləməsinə görə çox kədərləndiyini yazırdı. "Bir daha, - o qeyd eləyirdi, - biz gənc, istedadlı insanın özünü təsdiq eləyə bilməməsinin şahidi oluruq. Söhbət ilk növbədə himayədarlıqdan, ağıllı yaradıcı yardımından gedəndə təkcə dövlətin köməyi, şəxsi təşəbbüs yetərli deyil. Düzdü, demək lazımdı ki, bu halda belə faciəli sonluğun rüşeymləri hər şeydən əvvəl fərdiyyətdədi. Çünki onun ilk, hələ sadələvh görünən əsərlərindən artıq, bu cür effektin əldə edilməsinə, tonların qarışdırılması texnikasına yönəldilmiş, həmin daxilə istiqamətlənmiş, canına işləmiş o qorxunc ikiləşmə, eyni zamanda son həddənci duyğularla dolu, amma yaradıcı adamın öz şəxsi qaranlıq "mən"inə qarşı açıq-aydın etiraz gözümlə görünürmü? Həmin tablolarda az qala, məhvedici, dərinliyə bu cür amansız meyli görmürük mü?"

Tərcümə edən: NƏRİMAN

Dərinlik həsrəti

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər nəyə öyrənməyəcək. Mütləq öyrənəcək. Çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib. Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözümlə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiklərimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Bu gündən etibarən hər sayımızda rastlaşacağımız "Tarixin sirləri" bölməsində bəşər tarixinin müəmmalı dövrləri, hadisələri araşdırılacaq, dərsliklərdə, elmi tədqiqatlarda aydınlaşan həqiqətlər oxucularımıza "Hər suala bir cavab" adlandırığımız populyar ensiklopedik topluya xas rəvan dillə təqdim olunacaq. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

Exnaton və Nefertiti. Exnaton (IV Amenhotep), 18-ci sülalənin fironu (eramızdan əvvəl 1368-1351-ci illər). Tədqiqatçılar qadın fiquruna bənzər bədən quruluşuna malik olan bu fironun sağlamlığı barədə müxtəlif mülahizələr irəli sürürlər.

Hər suala

Exnaton – islahatçı firon

Qədim Misirin bütün hökmdarları arasında ən seçilən IV Amenhotep adı altında taxta çıxan Exnatondur. Onun atası Üçüncü Amenhotep özündən sonra güclü bir dövlət qoyub getmişdi. Fələstin, Finikiya və Suriya Misirin hakimiyyəti altında idi, dövlətin sərhədləri isə düz müasir Sudan və Liviya ərazisinə qədər gedib çıxdı. Misir, Miken Yunanıstanı və Ağrı dağının ətəklərində yerləşən Mitanni çarlığı ilə sıx ticari əlaqələrə malik idi. O zamanlar Misirin yeganə ciddi rəqibi Assuriya və Hatti çarlığı sayılırdı.

IV Amenhotep hələ atasının dövründə dövlətin idarə olunmasında iştirak etmişdi. Belə olan təqdirdə o, elə əvvəlki siyasi xətti davam etdirməli idi. Lakin IV Amenhotep özünü Atonun – qədim, lakin ikinci dərəcəli işiq tanrısının tərəfdarı elan etdi. Bu zaman köhnə tanrılara hörmət də öz qüvvəsində qalırdı; hətta yeni Aton məbədləri də Karnakdakı Amon məbədinin yanında ucaldılırdı. Əvvəllər Atonla bağlı kultu ondan qat-qat güclü tanrı olan Ra ilə bağlayırdılar – Aton Ranın təbəssümlərindən biri kimi düşünülürdü. Ranın kahinləri güclənən Fiv kahinlərinin cəmiyyətə təsiri ilə mübarizə aparmaqda firona kömək etmişdilər. Lakin IV Amenhotep öz hakimiyyətinin beşinci ilində daha irəli getdi: özünün "Amon razıdır" anlamına gələn adını, mənası "Aton razıdır" olan Exnatona dəyişdi. Beləliklə, Aton Misirin, Suriyanın və Nubiyanın baş tanrısına çevrildi. Belə dəyişikliklərə fironun ən yaxın qohumları da məruz qaldılar. Bu dəyişikliklər onun baş xanımı olan Nefertitidən də yan keçmədi, qadın həmin zamandan etibarən Nefernefruaton adı aldı, firon isə tanrı Atonu öz atası olaraq elan etdi.

Aton yerə çoxlu şüalar saçan, ucunda həyat rəmzi "anx"dan yapışmış əllər olan günəş şəklində təsvir edilirdi. Qədim zamanlardan Qor və Xatorun yerdəki təbəssümləri kimi pərəstiş edilən çar və çariça həmin vaxtdan etibarən, özlərini ilahi Şu və Tefnut – günəş tanrısının övladları elan etdilər. Firon Fivdəki iqamətgahını tərk edib Axetaton – "Atonun üfüqü" adı alan yeni paytaxtın inşasına başladı. Bu şəhərin xarabalıqları Misirin müasir Tel-əl-Amarn şəhəri yaxınlığında, 1887-ci ildə tapıldı. Tapıntı ondan başladı ki, yerli kəndli qadın torpaqdan üzərində mixi yazılar olan bir lövhə çıxardı, bunun dalınca bütöv bir arxiv aşkarlandı – III Amenhotepin və Exnatonun Yaxın Şərq ölkələrinin hökmdarları ilə yazışmaları "Amarna yazıları" adını aldı. Həmin zamandan etibarən Exnaton hakimiyyətini Amarna dövrü adlandırılır.

Yeni çarlıq dövründə Misir qüdrətinin zirvəsinə yetişdi və öz nüfuzunu böyük ərazilərə yaydı.

Tarixçilər Exnaton islahatlarının mənasını müxtəlif cür izah edirlər. Misirin bütün tarixi boyu fironlarla kahinlər bir-biri ilə rəqabət aparırdılar. Və görünür, Exnaton onların nüfuzuna məhz belə radikal yollarla son qoymaq istəyirdi. Ona görə də köhnə kulturları ləğv edib, Amon-Ra kahinlərinin dövlət himayəsindən məhrum qoydu. Firon yeni əsilzadələrə - yüksəlişləri ilə yalnız ona borclu olan insanlara arxalanırdı. Görünür, firon həm də əzəmətli dövləti üçün vahid din yaratmaq arzusunda idi. Exnaton eyni zamanda özünün yeni şəhəri Axetatonu yeni mədəniyyət mərkəzinə çevirdi. İncəsənətin yeni, daha realist üslubu yarandı.

Artıq hökmdarı, çox vaxt dizlərinin üstündə oturmuş qızları ilə birlikdə, arvadını nəvazişlə qucaqlayarkən təsvir edirdilər. Ailəməişət, ibadət səhnələri də artıq nadir görüntü deyildi.

Amarna Misir söz sənəti üçün də inqilab dövrü oldu: yeni Misir dili daha köhnə, qədim Misir dilini tam sıxışdırıb aradan çıxardı, Misir poeziyasının şedevrləri yarandı – müəllifi çarın özü olduğu iddia edilən, İncil psalmlarını, xristianların dini nəğmələrini xatırladan, sevgi lirikası elementlərindən bolluca istifadə olunmuş "Atona himn" yeni poeziya nümunələrindən idi.

Bu islahatların mahiyyətini birbaşa fironun şəxsi xüsusiyyətləri ilə izah edirlər. Belə bir fərziyyə var ki, hökmdar hansısa irsi xəstəlikdən əziyyət çəkirmiş.

Həqiqətən də, şəkillərdə Exnaton qadınabənzər, kəlləsi qeyri-adi dərəcədə uzanmış birisi kimi görünür. Lakin ona müəyyən diaqnoz qoymaq üçün əlimizdə məlumat olduqca azdır.

Exnatonun hakimiyyəti 17 il sürdü, sonra isə o, ya dünyasını dəyişdi, ya da taxtdan salındı. Məsələ bundadır ki, kahinləri öz əleyhinə qaldıran firon yüksək rütbəli hərbiçilərdən ibarət çevrədə özünə dəstək qazana bilməmişdi. Onun hakimiyyəti dövründə Suriya və Fələstin əldən çıxdı. Yerli çarlar xetlərin vassalına çevrildilər. Əyalətlərdə həyəcənlar, iğtişaşlar başladı. Amarna dövrü belə bir vəziyyətdə sona çatdı. Exnatonu Smenkhara – Nefertiti ilə onun böyük qızı Meritatonun əri əvəz etdi. O, hakimiyyətdə iki il oldu. Smenkhara yenə də Atona sitayişə davam edirdi, lakin onun zamanında qadağan olunmuş kulturlar nisbətən güclənmişdi. Növbəti hökmdarın – Tutanhamonun zamanında Exnatonun təlimi də, adı da unudulmağa məhkum edildi.

Lakin bir çox alimlər bu fikirdədir ki, Exnatonun hakimiyyətinin ilk on ilində Atonla yanaşı, başqa tanrılara – Şu, Ra-xoraxteyə, Tefnut və digərlərinə də hörmət olub. Ziqmund Freyd özünün "Musa və monoteizm" əsərində Musanın təlimini Aton kultu ilə əlaqələndirir. Freyd belə ehtimal edir ki, Musa, Exnatonun tələbələrindən biri olub və atonizmin iflasından sonra onun təsiri altında tamam başqa bir xalqı, öz xalqını birləşdirərək Misirdən qaçırıb. Beləliklə, Freyd yəhudilərin Misirdən köçünün yeni tarixini göstərir – eramızdan əvvəl 1358-ci ildən sonra. Freydi Cozef Kempbell də müdafiə edir, müasir misirşünas Əhməd Osman isə, hətta belə bir fərziyyə irəli sürür ki, Musa ilə Exnaton əslində eyni şəxsdir. Bu, çox orijinal və maraqlı fərziyyədir, lakin çətin ki, onu isbat etmək mümkün olsun.

Tutanhamon – minilliklərdən sonra zühur

Gənc firon Tutanhamonun məşhurluğunun əsas səbəbi mumiyasının bizim günlərdə toxunulmaz qalmasıdır. Onun şəxsiyyəti yalnız tarixçilərin deyil, jurnalistlərin, tarixlə sadəcə maraqlanan bütün insanların diqqətini çəkir. Tutanhamon (bizim eradan əvvəl 1355-1337-ci illər) – Misir fironlarının XVIII sülaləsinin hökmdarıdır, e.ə. 1347-1337-ci illər arasında hakimiyyətdə olub. Onun zamanında islahatçı firon Exnaton kafir elan olundu, islahatları ləğv edildi. Taxta çıxarkən onun adı Tutanhaton (Atonun canlı obrazı) idi. Tutanhamonun özünün məşhur sələfi Exnatonla hansı qohumluq əlaqələrinin olması hələ də bəlli deyil. O, Exnatonun ikinci arvadı Tia, yaxud Kiadan doğulan oğlu da ola bilərdi, amma ən azından Exnatonun kürəkəni olması artıq bəllidir, çünki fironun qızı Anxsenatona (Anxesenamon) evli idi.

Exnaton, Nefertiti və onların qızları Atona, Günəşə sitayiş edirlər.

Tutanhamon taxt-taca 8-9 yaşında yiyələndi. Onun zamanında qəyyumları Exnatonun sabiq silahdaşları – kahin Eye və sərkərdə Xoremnab idi. Lakin onlar artıq Aton kultundan imtina etmişdilər, Exnatonun özünü isə kafir adlandırırdılar. Tutanhamonun zamanında Exnaton dövründəki dini-siyasi inqilabdən heç də zəif olmayan daha bir inqilab baş verdi, amma indi proses ənənəvi Misir mədəniyyətinin bərpasına, Fiv kahinlərinin yenidən hakimiyyətə dönməsinə yönəlmişdi.

Paytaxt nominal olaraq Fiv şəhərinə qaytarılmışdı, lakin fironun iqamətgahı Memfisə yerləşirdi. Tutanhamon, on il hakimiyyətdə oldu və on səkkiz yaşına çatanda dünyasını dəyişdi. Ardınca Xoremnab taxta yiyələnərək onun özünü də kafir elan elədi, onunla bağlı nə varsa, hamısını məhv etməyə, onu yaddaşlardan silməyə çalışdı. Beləliklə, Tutanhamon insanların yaddaşından üç min illik silindi.

Karnarvon bezib Londona qayıdır. Karter isə təslim olmaq fikrində deyildi. Və budur, 1922-ci il, noyabr ayının dördüncü günü o, sonradan KV62 kod nömrəsi alacaq sərdabəyə apararıq uçmuş yolu tapır. Sərdabənin qapıları ikiqat möhürlənmişdi. Deməli, onu artıq qarət etmək istəyiblər, amma hansısa təsadüf oğurlara öz niyyətlərini həyata keçirmək imkanı verməyib. Karter başa düşür ki, əsrin ən böyük arxeoloji kəşfi ərəfəsindədir. Lakin nəcibliyi onu məcbur edir ki, səbrini basсын, Karnarvonun geri dönməsini gözləsin ki, bu kəşfin təntənəsini birgə yaşaya bilsinlər.

1922-ci il, noyabrın 26-da adamlar son üç min ildə ilk dəfə sərdabəyə endilər.

Tutanhamonun sarkofaqlarının surətləri.

bir cavab

Hətta Misir papiruslarını oxuyarkən onun adına rast gələndə bir çox arxeoloqlar elə bildilər ki, o, hansısa uydurma bir personajdır. Bəlkə də bu fikir indiyədək qüvvədə qalacaqdı, əgər Misir tarixi ilə dərinəndən maraqlanan iki şəxsiyyət – həvəskar-arxeoloq lord Karnarvon və peşəkar misirşünas Hovard Karter olmasaydı. Çox əsrlər qabaq ölmüş oğlanın adını dünyaya bəyan etmək və bununla da yeni-yeni ehtimallara yol açmaq məhz onlara nəsis oldu...

Hovard Karter on yeddi yaşından, yəni 1891-ci ildən, Misirin arxeoloji tədqiqatları üzrə Britaniya təşkilatının sıralarına daxil olduğu zamandan sevdiiyi işlə ciddi məşğul olmağa başlamışdı. O, fəvqəladə dərəcədə bəxtli tədqiqatçı idi. Amerikalı həmkarı Teodor Devislə bir yerdə Yeni çarlığın məşhur fironlarının, o cümlədən Hatşepsutun, IV Tutmosun, Xoremxəbin və hətta, çox güman ki, kafir firon Exnatonun mumiyalarını tapmışdı. Lakin bütün bu sərdabələr onlara qədər artıq qarət edilmişdi.

1906-cı ildə Hovard Karter arxeoloji tədqiqatları davam etdirməyə vəsait ayıran lord Karnarvonla tanış oldu.

1914-cü ildə Karter və Karnarvon Çarlar vadisində birgə axtarışlara başlayırlar. Yenə tapıntılar, yenə qarət olunmuş sərdabələr...

Bunun ardınca uzun və yorucu bir iş prosesi başlayır ki, onun da nəticəsində Karter 1923-cü il, fevral ayının 16-da fironun sarkofağı yerləşən dəfn kamerasına girə bilər. Fironla birgə basdırılan məişət əşyaları və digər şeylərlə yanaşı, o, Amarna dövrünün təsiri duyulan çoxlu sənət əsərləri aşkarlayır. Yeniyyətə çarın sərdabəsi praktiki olaraq toxunulmaz qalmışdı və onun içində 3500-ə yaxın sənət əsəri vardı. Bu gizli muzeyin ən şöhrətli eksponatı isə Tutanhamonun dəfn maskası idi.

Maskanın hazırlanmasına 11,26 kiloqram qızıl və çoxlu qiymətli daş sərf olunmuşdu. Əvvəllər elmə bəlli olmayan gənc fironun şöhrəti, sonralar heç də Böyük Ramsesdən, yaxud III Tutmosdan az olmadı. Bu fantastik kəşf Qədim Misirin tarixinə yenidən maraq oyadı. Bu gəncin vaxtsız ölümü ilə bağlı orta-yaşağı sayırsız-hesabsız fərziyyələr atıldı. Belə güman edirdilər ki, onu ya zəhərləmiş, ya da başına ağır zərbə endirərək öldürmüşdülər.

Və bu cinayəti törədənəndən Tutanhamondan sonra taxta çıxan Eye olduğu haqda da qənaət formalaşmışdı. Özü də bəlli idi ki, ərinin ölümündən sonra Anxesenamon, xetlərin çarına xahiş məktubu yollayaraq onların şahzadəsinə arvad olmaq istəyini bildirib. Lakin şahzadə gəlkən yolda həlak olduğundan, qadın, yəqin ki, məcburiyyət qarşısında Eyeye arvad olmuşdu və onun sonrakı taleyi haqda heç bir məlumat yox idi.

2005-ci il, mart ayının 8-də tədqiqatçılara rəhbərlik edən misirşünas arxeoloq Zahi Havas, Tutanhamonun mumiyası üzərində tədqiqatların başa çatdığını söylədi. Fironun kəlləsi normadan bir qədər uzun idi və bu da Exnatonla onun arasında qohumluq əlaqəsinin olduğuna dəlalət edirdi.

Kəllə-beyin zədəsinin izlərini tapmaq isə mümkün olmamışdı, başın deformasiyası, görünür, mumiyaya üzərində işləyən parashit-kahinlərin fəaliyyəti ilə bağlı idi. Həm də fironun bədəni üzərində aparılan rentgen müayinələri nəticəsində bu cavanın skaliöz xəstəliyindən əziyyət çəkməsi barədə əvvəllər irəli sürülən fərziyyə təkzib edildi. Mütəxəssislər bu qənaətə gəldilər ki, Tutanhamonun ölümünə, ayağının sınımasından sonra sürətlə inkişaf edən qanqren səbəb olub. Sübut kimi, onun sol bud sümüyünün ciddi xəsarətləri göstərilirdi.

Tutanhamonun ölümünün vaxtının nisbətən daha dəqiq təyin edilməsi ona görə mümkün olmuşdu ki, mərhumun alnını çobanyastığı və bənövşə çələngi bəzəyirdi. Bu çələng, yəqin ki, hökmdarın dul qalan gənc arvadının hədiyyəsi idi. Deməli, dəfn mart-aprel aylarında (ağaclar çiçəkləyən zaman) baş tutmuşdu. Lakin mumiyalama, adətən 70 gün sürürdü. Ona görə də firon, çox güman ki, ya dekabr, ya da yanvar aylarında dünyasını dəyişmişdi. Misirdə bu mövsüm ovun çıxdığı vaxtdır. Məhz bundan çıxış edən alimlər belə bir fərziyyə irəli sürmüşdülər ki, firon sonradan ölümcül yaraya çevrilən zədəni ov zamanı döyüş arabasından yıxılarda alıb.

Lord Corc Karnarvon 1923-cü il, aprel ayının 5-də Qahirənin "Kontinental" mehmanxanasında ağ ciyər iltihabından dünyasını dəyişdi və onun ölümü ətrafında həmin andan mistifikasiyalar başlandı. Tezliklə onun qardaşı, bir neçə ildən sonra isə arvadı öldü. Ekspedisiya iştirakçılarının vaxtsız ölümünü izah etməyə çalışın ən populyar fərziyyələrdən biri bu hadisələri sərdabədə olan göbələk, yaxud başqa mikroorqanizmlərlə bağlayırdı. (Buna dolayı yolla dəlalət edən bir məqam da astma xəstəliyindən əziyyət çəkən lord Karnarvonun hamıdan əvvəl ölməsi idi). Sonrakı illərdə mətbuat, sərdabə tədqiqatçılarının ölümünə səbəb olmuş "fironların lənəti" haqda cürbəcür şayiələr yayır, bu "lənətlərin" 22 qurbanının adını çəkirdi. Deyirdilər ki, guya onların 13-ü sərdabələr açılarkən şəxsən iştirak edib. Həlak olanlar arasında böyük misirşünas, professor Ceyms Henri Brestedin, Misir qrammatikasının müəllifi ser Alan Henderson Qardinerin, professor Norman de Harris Deyvisin adlarını çəkirdilər.

Lakin əslində, Karter ekspedisiyasının, demək olar ki, bütün üzvləri ahıl yaşlarına qədər ömür sürdülər. C.H.Brested - 70, N.H. Deyvis - 71, A.Qardiner - 84 yaşında dünyasını dəyişdi. Ekspedisiyanın

Hovard Karter (1857-1939), məşhur ingilis arxeoloqu və misirşünası. Məzarının tapılması ilə bütün dünyada məşhurlaşan gənc firon Tutanhamon.

rəisi, sərdabənin içində başqalarından daha çox qalan Hovard Karter isə həmin o fərziyyəyə əsasən, "fironların lənətinə" hamıdan tez gəlməli olduğu halda, yalnız 1939-cu ildə, 66 yaşında vəfat etdi.

Beləliklə, Karter bu bəşəri tapıntıyla dünyaya qədim incəsənətin bənzərsiz nümunələrini bağışladı, misirşünaslıq elminin inkişafına böyük töhfələr verdi.

Stiven Spilberqin Çinə "yürüşü"

Məşhur kinorejissor, "Amblin Partners" kinoşirkətinin rəhbəri Stiven Spilberq şirkətin Çin bazarına çıxacağı barədə məlumat verib. İşçiləriylə uzun-uzadı müzakirələr aparan Spilberq "Alibaba Pictures" adlı Çin kinoşirkətini seçib.

Rejissor artıq çinli həmkarı Cek Ma ilə ilk görüşü zamanı əməkdaşlığın detallarını müzakirə edib. Müqaviləyə əsasən, Çin şirkəti "Amblin Partners" şirkətinin səhmlərinin bir hissəsinə sahib olacaq, həmçinin Direktorlar şurasında öz nümayəndəsi ilə təmsil olunacaq. Cek Manın sözlərinə görə, bu müqavilə həm Qərbə, həm də Şərqlə bir-birindən öyrənmə imkanı yaradacaq. Rejissorların ilk birgə işi "Böyük və mərhəmətli pəhləvan" adlı filmin ekranlaşdırılması olacaq.

Yazıçı Corc Martinin eyniadlı əsəri əsasında çəkilmiş "Taxt-tac oyunu" serialı Şimali İrlandiyanın büdcəsinə nə az, nə çox, düz 206 milyon dollar gəlir gətirib.

Serialdan gələn gəlirlə İrlandiyada 2 min səkkiz yüz yeni iş yeri açılıb. Bu gəlirdən filmin gələcək çəkilişləri üçün 17 milyon dollar investisiya da ayrılıb. Belə ki, nümayişi hələ 2 il davam edəcək film Şimali İrlandiya büdcəsinə daha 25 milyon dollar gəlir gətirəcək. Qeyd edək ki, Şimali İrlandiyanın qeyri-adi landşaft gözəlliyi "Taxt-tac oyunu" serialında bir sıra səhnələr üçün gözəl dekorasiya olub. Filmin pərəstişkarlarından olan minlərlə turist hər il İrlandiyaya çəkiliş məkanlarını görmək üçün səyahət edir.

"Taxt-tac oyunu" İrlandiya büdcəsinə 206 milyon dollar gətirdi

Putin Lermontovu dissident adlandırdı

Rusiyanın Rostov şəhərində liseydə dil-ədəbiyyat müəllimi işləyən Andrey Baraşev prezident Vladimir Putini Lermontova həsr edilmiş açıq dərslər dəvət edib. Baraşev prezidentə ünvanladığı müraciətdə açıq dərslər Lermontovun necə böyük ziyalı olduğunu sübut etməyə çalışacağını bildirib.

Təklifi məmnuniyyətlə qəbul edən V. Putin Lermontovun yaradıcılığına hər kəsin öz yanaşma tərzini bildirdi. O, şairin "Vətən" şeirindən "Əlvida, natəmiz Rusiya" mısrasını sitat gətirərək, onun öz vətəni haqqında ədalətsiz fikirlər söylədiyini vurğulayıb: "Əgər müasir jarqonla ifadə etsək, Lermontovu dissident adlandırmaq olar. O, vətəniyə olduqca tənqidi yanaşdı". Lakin daha sonra V.Putin şairin 1841-ci ildə vətənpərvərlik ruhunda yazılmış dörd mısralıq bir şeirinin də olduğunu xatırladı. Ölkə başçısının fikrincə, Lermontovun yaradıcılığında dualizm var. Fikrini tamamlayan Putin deyib ki, tənqidi fikirləri ilə yanaşı, vətəni uğrunda canından keçməyə hazır olan Lermontov son dərəcə cəsur insan olub.

Açıq dərslərdə prezident deyib: "İnsan gərək sevmədiyi əsərləri də oxusun. Lermontovun kitabı da sevdiyim əsərlərlə yanaşı, hər zaman məsamim üzərində olur. Mən Lermontovu düşünmək və hər şeydən uzaqlaşmaq daha faydalı, gözəl və maraqlı bir dünyaya düşmək üçün oxuyuram".

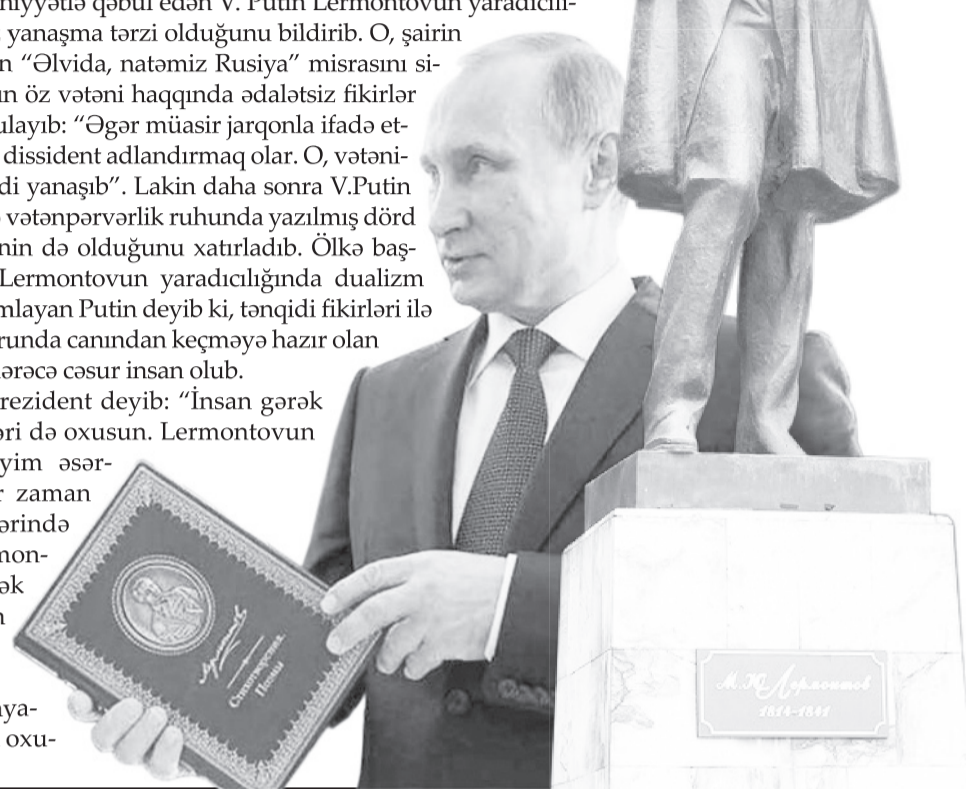
O "Oskar" mükafatlı aktyor Robert De Niro ABŞ-da keçiriləcək prezident seçkiləri ilə bağlı etdiyi video çıxışında sərt ifadələr işlədib. 73 yaşlı aktyorun videomüraciəti amerikalıları noyabrın 8-də prezident seçkilərinə qatılmağa çağıraraq "Gələcəyinizə səs ver" kampaniyası çərçivəsində yazılıb. Videoda aktyor prezidentliyə namizəd Donald Tramp haqqında danışıb.

Aktyor deyib ki, Donald Tramp ABŞ-ı idarə edə biləcək şəxs deyil. De Nironun açıqlamaları o qədər sərt, aşağılayıcı tərzdə olub ki, prodüserlər onun videoçarxını əsas bloka salmayıb, ayrıca yayıblar. Video Fox News telekanalında yayınlanıb.

Qeyd edək ki, həmin videoda Eduard Norton, Samuel L.Cekson, Culiya Roberts və Emma Ston kimi məşhurlar da çıxış edərək ABŞ vətəndaşlarını səsvərməyə çağırıblar.

Seçkilər ərəfəsində digər Hollivud ulduzu, Kaliforniya ştatının eks-qubernatoru, Respublikaçı Partiyasının üzvü Arnold Şvartsenegger də partiyasından namizədliyi irəli sürülmüş Donald Trampı dəstəkləmədiyini bəyan edib. Onun sözlərinə görə, 1983-cü ildən, ABŞ vətəndaşı olduğundan bu yana ilk dəfədir ki, respublikaçı namizədə səs verməyəcək.

Şvartsenegger qeyd edib ki, respublikaçı olması ilə fəxr edir. Ancaq düşünür ki, o, hər şeydən əvvəl, amerikalıdır və partiya yoldaşlarına da ölkənin maraqlarını partiyanın maraqlarından üstün tutmağı tövsiyə edir. Lakin aktyor seçkilərdə hansı namizədə səs verəcəyini açıqlamayıb.

Metroda kitabxana

Moskva metrosunun "Rasskazovka" stansiyasında sərnəşinlər virtual kitabxananın xidmətindən istifadə edə biləcəklər.

2017-ci ildə reallaşacaq bu layihəyə əsasən, Moskva metrosunun "Kalininsko-Solntsevskaya" xəttinin "Rasskazovka" stansiyasında sərnəşinlərin QR kodla kitab yükləyə biləcəkləri virtual kitabxana yaradılacaq. Stansiyanın məmarlıq konsepsiyası art-deko üslubunda olacaq ki, bu da sərnəşinlərə kitabxanalardakı klassik oxu zalını xatırladacaq. İnteryerin əsas elementini "dolab-kartoteka"nın altında yerləşən sütunlar təşkil edir. Kartoteka qutularının üzərində QR kodlar olacaq. Kodlu sütunlardan başqa, stansiyanın ədəbiyyat tematikasını müasir müəlliflərin kitablarının rəsmləri olan metal və keramikadan hazırlanmış panellər, həmçinin səs keçirməyən aralıqlar və istirahət etmək üçün skamyalar, məşhur insanların divarda əks olunmuş hikmətli sözləri təməllənəcək.

Hazırladı: NARINGÜL

De Niro və Şvartseneggerin siyasi mövqeyi

